

**GÜNEYDOĞU'DA HIZLI GÖÇ YOLLARINDA
MODERNLEŞME VE KADIN**

SIİRT'TE TOPLUMSAL KALKINMA PROJESİ (TOKAP) ÖRNEĞİ

ARAŞTIRMA RAPORU

YASİN AKTAY

KONYA

1999

ÖNSÖZ

Bu araştırma, Güneydoğu'da 1984'ten bu yana yaşanmakta olan terör olaylarının yarattığı güvensiz ortamdan kaçmak üzere veya asayiş problemi çerçevesinde bir tedbir olarak köyünden kopmak zorunda kalmak şeklinde yaşanan bir göçün tabiatının, bu sürecin belli bir durulma yaşamakta olduğu zamanımızda, kültürel ve toplumsal sonuçları itibariyle anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla yürütülen bir dizi araştırmanın bir parçası olarak, araştırma, göç sürecinin modernleştirici boyutları ve bu süreçte kadının oynadığı role dikkat çekmeye, Doğu kadınının sosyolojik literatürde arada bir hatırlanan konumuna ışık tutmaya çalışmaktadır.

Bu çalışma için gerekli izni veren ve yanısıra oldukça faydalı bilgi ve dokümanları sağlayan Siirt Valiliği yetkililerine; bu çalışmanın anketlerinin uygulamasında yardımcı olan kurs öğretmenlerine ve öğrencilerine teşekkür borçluyum.

Anketlerin uygulanmasının basit bir anketörlük hizmetinin ötesinde bir şey olduğu bir yerde, ikinci dilleriyle her biri iki insandan daha fazlasını temsil eden ve bu araştırmanın, sevgili eşim Mevlüde'nin yönetiminde gerçekleşmesini mümkün kılan Asya Gül, Ayfer Akkoyun ve Mesude Gül'e en içten duygularımla şükranlarımı ifade etmek istiyorum.

Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'ndeki mesai arkadaşlarım, Abdullah Topçuoğlu, Mustafa Aydın ve Ertan Özensel'in, bu çalışmanın hazırlık tartışmaları ve istatistiki değerlendirmeleri esnasındaki; sevgili öğrencilerimin verilerin kodlanması ve SPSS programına işlenmesi esnasındaki yardımlarını da minnetle zikretmem gerekiyor.

Son olarak, bütün çalışmalarımda olduğu gibi, bu çalışmanın da yükünü benden fazla çeken Mevlüde'nin katkılarını, bu sefer zikrederek teşekkürle geçiştirmek istemiyorum. Bu çalışma, anket alanındaki performansıylayla, daha sonra da cevapların ve oluşan tabloların değerlendirmesindeki ince yorumlarıyla büyük ölçüde ona aittir zaten. Bana ait olan kısmıyla bu çalışmayı ona ithaf ediyorum.

KONYA

Haziran, 1999

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	3
İÇİNDEKİLER.....	5
TABLolar LİSTESİ	7
1- GİRİŞ	11
1.1. Araştırmanın Amacı	13
1.2. Araştırmanın Kapsamı.....	14
1.3. Araştırmanın Yöntemi	15
2- MODERNLEŞME: BİTİMSİZ BİR GÖÇ.....	17
3- MODERNLEŞME, GÖÇ VE NÜFUS	21
4- NÜFUS POLİTİKASINDAN NÜFUS EKONOMİSİNE	31
5- NÜFUS EKONOMİSİNDEN SİYASAL TIBBA	35
6- TOPLUMSAL KALKINMA PROJELERİ (TOKAP)	43
7- KURSLARDAN İZLENİMLER	57
8- TABLOLARIN DEĞERLENDİRMESİ.....	67
8.1. Genel Ekonomik, Demografik ve Eğitim Durum.....	69

8.2. Popüler Kùltürün Taşıdığı Modernlik veya Bütünleşme...	83
8.3. Umut ve Kaygı Arasında	85
8.4. Nüfus Kùltürü.....	96
8.5. Gelenekten Modernliğe Taşınanlar ve Bırakılanlar	102
9- SONUÇ	107
REFERANSLAR.....	109
EK1: ANKET FORMU	111

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1:	Siirt İli ve ilçeleri Eğitim-Kültür ve Beceri Kursları Genel Tablosu.....	57
Tablo 2:	Kaç yıldır bu şehirde yaşıyorsunuz?	61
Tablo 3:	Bu şehre nereden geldiniz?	62
Tablo 4:	Kardeş Sayısı.....	62
Tablo 5:	İlköğretimde Okuyan Kardeş Sayısı	64
Tablo 6:	Lisede okuyan kardeş sayısı.....	64
Tablo 7:	Üniversitede Okuyan kardeş sayısı	65
Tablo 8:	Tahsil durumunuz?.....	65
Tablo 9:	Kız Çocukları ne kadar okumalıdır?	66
Tablo 10:	Siirt'te Toplam Öğrenci Sayısı	68
Tablo 11:	Okullaşma Oranı (1997-1998 / 1998-1999).....	69
Tablo 12:	Oturduğunuz evde kirada mısınız?	70
Tablo 13:	Ailenin bu şehre geliş sebebi	70
Tablo 14:	Köyde geride ne kaldı?	71
Tablo 15:	Baba mesleği	72
Tablo 16:	Evinizde aşağıdakilerden hangileri var?	74
Tablo 17:	Medeni Haliniz?	75
Tablo 18:	Televizyon kanallarının seyredilme oranı.....	77
Tablo 19:	TV'de hangi tür programlar seyrediliyor?	79
Tablo 20:	En Sevdığınız Ses Sanatçısı	80
Tablo 21:	En sevdiğiniz film sanatçısı	82

Tablo 22:	En Çok Hangi tür müzikten hoşlanıyorsunuz?	83
Tablo 23:	Özel radyolara veya televizyonlardaki canlı yayınlara veya yarışmalara katılmayı hiç düşünüp teşebbüs ettiniz mi?.....	85
Tablo 24:	İstikballe ilgili beklentiler	86
Tablo 25:	Şehrin önemli görülen sorunları kaç yılda çözülür?	87
Tablo 26:	Şehrin önemli sorunlarının çözümü için kimin daha çok çalışması gerekir?	88
Tablo 27:	Şehre gelmeden önceki hayatınız şimdikinden	89
Tablo 28:	Köye Dönmek İster misiniz?.....	89
Tablo 29:	Köy hayatını mı daha güzel yoksa şehir hayatını mı?	90
Tablo 30:	Çocuk Sayısı niçin fazla olmalıdır?	91
Tablo 31:	Çocuk Sayısı niçin az olmalıdır?	92
Tablo 32:	Evleneceğinize kim karar verir?	93
Tablo 33:	Evleneceğiniz kişiyle önceden görüşmeniz gerekir mi?	93
Tablo 34:	Aile planlaması uygulanmalı mı?	94
Tablo 35:	Evlenirken babanızın sizin için başlık parası almasını istiyor musunuz?.....	94
Tablo 36:	Evleneceğiniz kişide en çok hangi özelliklerin bulunmasını istersiniz?	95
Tablo 37:	Komşu Ziyaretlerini hangi sıklıkta ve niçin yaparsınız?	96
Tablo 38:	Komşu ziyaretlerinde neler yapılır?	96
Tablo 39:	Sizce bir kız dışarıda, nasıl gezmeli?	97
Tablo 40:	Kızların veya kadınların para kazanmak için çalışması sizce doğru mudur?	98
Tablo 41:	Bir erkek hanımının veya kızının ev dışında bir işte çalışmasına izin vermeli midir?	98
Tablo 42:	Siz mi daha dindarsınız yoksa kocanız veya	

	erkek kardeşiniz mi?	99
Tablo 43:	Aşağıdakilerden hangilerini yaparsınız?	100
Tablo 44:	Dinî bilgiyi nereden alırsınız?	100
Tablo 45:	Hastalığınız nedeniyle hastaneye gitmeniz gerekirse kimlerle gidersiniz?	101
Tablo 46:	Erkek doktora görünmek ya da tedavi olmak konusunda ne düşünürsünüz?	102

1. GİRİŞ

Güneydoğu'da son yirmi yıldır terör dolayısıyla yaşanmakta olan zorunlu veya zorunsuz nüfus hareketliliğinin, bölgenin sosyolojik yapısının ciddi bir biçimde yeniden şekillenmesine yol açtığı bir gerçektir. Kısa vadede ciddi ekonomik ve sosyal sorunlara yol açan bu göçün, en önemli boyutlarından birisi orta ve uzun vadede belli bir nüfusun şehirleşmesi ve modern hayatın bütün “kayıtları” altına girmesine yol açmasıdır. Daha önce yolun, elektriğin, telefonun gitmediği, dolayısıyla modern hayatın gerektirdiği pek çok hizmetin ulaşmadığı köyler, doğal olarak modern bir hayatın gerektirdiği davranışlara, zihniyet dönüşümüne son derece kayıtsız bir hayat sürmekteydi. Sosyoloji çevrelerinin bu durumlar için uygun gördüğü yaygın tabiriyle, bunlar âdeta "tarihin dışında" yaşamaktaydılar. Bu kayıtsızlığın ve "tarih-dışılığı", ülkenin diğer bölgelerinin yapısıyla herhangi bir bütünleşme durumunda olağandışı tepkimelere yol açan sonuçları olacaktı. Bu sonuçların en önemlisi demografik alanda cereyan ediydi. Bir çeşit "kara para"nın ekonomi üzerinde gördüğü işlevle karşılaştırılabilir bir şekilde, kayıt dışı bir "nüfus"un bir "kara nüfus" etkisi yapması söz konusuydu. Hiç hesapta olmayan, kontrol edilemeyen bir hızlı nüfus kaynağı, demografik planlamada modern devletin planlama inisiyatifi derinden etkilemekte, demografik planlama üzerinde denge bozucu,

hesaplanamayan sonuçlara yol açıyordu(r). Diğer yandan bu "kayıt-dışı nüfus" un kültürel sonuçları vardı(r). Bu da sözkonusu nüfusun hem Türkçe bilmemesi, hem de modern şehir hayatının gereklerine icabet etmeksizin her ân şehir hayatına katılma potansiyeli taşımasından ileri gelmektedir. Bu durum açıkça, katılan nüfusun şehirle uyumsuzluk sergilemesine, dahası şehrin belli bir düzene bir türlü oturamamasına yol açmaktadır.

Oysa bu zorunlu göç sürecinde, oluşan bütün ekonomik sorunlar, işsizlik vs. olumsuz durumlarla birlikte, uzun vadede, modern bir hayatın gerektirdiği "kayıt altına alınmış bir nüfus", "kültürel olarak türdeşleşmiş ve planlanıp kontrol edilebilir bir nüfus" hedeflerine ya "kendiliğinden" veya devletin bazı çabaları sayesinde ulaşılmaktadır. Aslında yaşanan bu büyük göç de yukarıda zikrettiğimiz benzer sorunlara, demografik yapı üzerindeki "kara nüfus" etkisine sahip olmaktadır. Ancak bu etki, bir defalığına ve âdeta "kara nüfus" kaynağını kuruturcasına meydana geldiği için Türkiye'nin göç bağlamındaki modernleşmesi açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Özellikle kadınlar, böyle bir modernleşmenin en uygun taşıyıcıları olmaktadır. Çünkü modernleşme sürecinde, toplulukların siyasetin ve ekonominin taleplerine uygun olarak denetlenebilir ve planlanabilir bir "nüfus"a dönüşebilmesi için kadınların birer "yurttaş" olarak inşa edilmesinin çok özel bir önemi vardır. Bu inşa süreci doğrudan merkezî devletin özel ve aktif çabalarıyla, yani bütün kurumlarıyla aktif bir "modernleştirici" (Sevil, 1999) olarak çalışmasıyla olabildiği gibi, kapitalizmin toplumsal ilişkilerin tabiatını dönüştürerek yayılması ve her düzeyde

yoğun bir metalaşmayı etkin kılmasıyla birlikte kendiliğinden bir süreç olarak yaşanabilir. Bu ikincisinde modernleşme, modernleştirici olarak bürokrasinin dahline gerek duymayacak kadar, kaçınılmaz bir hâle gelmiştir artık.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Güneydoğu'da son 15 yıldır terör nedeniyle köylerinden göç etmek zorunda kalmış olan kadınların, modernleşme sürecinin gerektirdiği bu "yurttaşlık" tanımına nasıl uy(durul)duklarını saptamayı amaçladık. Açıkçası, görmekte olduğumuz bir şeyi sosyolojik bir çalışmayla ve istatistiki bir destekle görüp göstermeyi istedik. İlk etapta görünen şey, yaşanan hızlı ve "mecbur kalınmış" göçün hafızalarda bıraktığı bütün acı hatıralara; hâlihazırda bu göçü yaşamakta olanların çekmek zorunda kaldıkları katlanılması son derece zor bütün çilelere; bütün planlanmamışlığına, dolayısıyla hazırlıksız yakalamış olmasına rağmen, bu göç, önemli bir nüfusu veya bölgeyi ciddi bir biçimde modernleştirici bir etkide bulunmaktadır.

Modernleşme ve göç arasında zaten modernleşme tarihi boyunca hep bir nedensel ilişki varolagelmiştir. Güneydoğu'daki göç sözkonusu olduğunda, terörün, yol açtığı göç dolayısıyla da olsa siyasî ve kültürel açıdan böyle bir sonucu olduğu üzerinde ise pek durulmamıştır. Güneydoğu'daki modernleşme üzerinde çalışanlarınsa, terör ile modernleşme arasında bir ilişki kurmanın akla zarar zahmetine katlanmadıkları için, bu ilişkileri bu düzeyde

ele almaktansa, genellikle GAP ve pek olmayan sanayî yatırımlarının bölgenin modernleşmesi üzerindeki etkisini göstermeye çalışmakla yetinmiş oldukları bir gerçek. Bu çalışmayı, bölgede, özellikle bu bağlamda yaşanan göç sonrası durumun sosyolojik tasvirini yapabilmek üzere yürüttüğümüz bir dizi çalışmanın bir parçası olarak düşündük. Bu çalışmanın bir diğer parçasını, bölge içi göç alan iki orta büyüklükte şehir olan ve bu süreç içerisinde gittikçe kentsel özellikler sergilemeye yönelen Siirt ve Batman'daki lise öğrencilerinin yaşam dünyalarını tespit etmeye çalıştığımız bir çalışma teşkil ediyordu (Aktay, 1999). Kuşkusuz, Türkiye'nin Güneydoğu'su hâlihazırda da devam eden ve sosyolojik teoriler açısından gerçek anlamda bir laboratuvar oluşturan zengin bir değişim sürecinden geçmektedir. Bu sürecin ve bu süreç yoluyla dönüşen toplumsal yapının anlaşılabilmesi için, her bakımdan ve her yoldan yaklaşımlar gerekmektedir. Bu noktada basit bir anket çalışmasıyla yetinmemek, gidip görmek, yaşamak, hissetmek ve anlamak gerek. Bu çalışma bu kaygıdan hareketle atılmış bir adım olarak değerlendirilmelidir.

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışmanın kapsamı, Güneydoğu'da göç etmiş olan bütün nüfus değil, özellikle köylerden veya küçük kasabalardan bölge içindeki şehirlere göç etmiş olan kadın nüfustur. Bu nüfusun da tamamına ulaşabilmek tabiatıyla mümkün olmadığından, daha önce liselerde karşılaştığımız ve görüştüğümüz kızlara ilaveten şimdi liseye veya

ortaokula gidemeyen, bununla birlikte göç sürecinde şehirle bütünleşme konusunda özel bir çaba sarf ediyor gibi görünen bir kesimden örneklem olarak üzerinde yoğunlaştık. Siirt'te Valiliğin düzenlemiş olduğu ve Siirt ve ilçelerinde toplam yaklaşık 18.000 civarında her yaştan kadını kapsayan "halk eğitimi" türü "Toplumsal Kalkınma Projesi" (TOKAP) bağlamında kadınlara verilen eğitim, köyden yeni göç etmiş olan kadınları sosyalize etmeye ve şehre uyum sağlamalarına hizmet etmektedir. Bu eğitim yoluyla modernleşme sürecindeki kadınlar, aynı zamanda modernleştirici güçlerin (bürokrasinin) bu sürece etkilerini tebarüz ettiren özellikler sergilerken, bir yandan da bu modernleştiricilere bağımlı olmayan bir modernleştirmenin sınırları hakkında da ipuçları verebilirler. O yüzden, araştırmamızın kapsamı Siirt şehir merkezinde bu kurslara devam etmekte olan kız öğrenciler olmuştur..

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, yukarıda zikrettiğimiz gibi, daha büyük bir projenin bir parçası olarak ortaya çıktı. Bu genel projede yer yer kalitatif yöntemler kullanırken, yer yer de şehir halkından değişik kesimlerle de ufuk açıcı görüşmeler yapıldı. Bu arada içinde ölçücü olacağı düşünülen bazı soruların yer aldığı anketler de uygulandı. Bu özel çalışmada da, bir yandan şehrin genel ahalisi arasında göç, kadın ve modernleşmeyle ilgili bazı tutumlar anlaşılmaya çalışılırken, bunlar üzerinde modernleşme sosyolojisinin bazı teorileri eşliğinde duruldu. Örneğin, Michel Foucault'nun modernleşme, iktidar, nüfus ve

kadının bir yurttaş olarak kurulması arasında kurduğu ilişki, Güneydoğu'daki göç sürecinde kadının konumunu anlamak açısından son derece açıklayıcı görülmüş ve bu minvalde bir kavramsallaştırma denenmiştir. Bu arada modernleşmenin kendiliğinden süreci ile "modernleştirici" bürokratik kurumlar aracılığıyla gerçekleşmesi arasındaki ayırım gözetilerek, TOKAP yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılan değişim ile, kendi seyrindeki bir değişim arasındaki farka sürekli atıfta bulunuldu.

Göç eden kadınların şehre uyumunun modernleşme ve şehirleşme bağlamında bazı davranış ve anlayış kalıplarının yerleşmesini sağlayan tarafları, bazı sorulara verilen cevapların değerlendirmesiyle ortaya konulmaktadır. Anket çalışması bu kurslara devam etmekte olan 105 öğrenciye sorulan 50 sorudan oluşmaktadır. Kızların büyük bir kısmı sorulan soruları Türkçe anlamadığından (Türkçe'yi yeni yeni öğrenmekte olduklarından) yörede Kürtçe bilen bayan anketörler istihdam edilmiş, bu sorulara verilen cevaplar büyük ölçüde mülâkatın sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada sadece bu anketlerin sonuçları üzerinde durulmamış, aynı zamanda anket esnasında, bu anketlerin uygulanma süresi içerisinde bile zorunlu olarak oluşan samimi ortamdaki sohbet ve derinlemesine mülakatların sonuçları da yansıtılmıştır. Esasen, Türkçe bilmeyen, bilenlerinse anket formundaki soruları anlamadığı bir ortamda salt bir anketin verilerine dayanmak gerçekten de çok yanıltıcı olurdu.

MODERNLEŞME: BİTİMSİZ BİR GÖÇ

Modernleşmenin kendisi bir bakıma büyük bir göçün sonucu, hatta bizzat kendisi olarak görülebilir. Çünkü modernleşme yoluna yaklaşık son üçyüzyıldır dökülmüş bulunan dünyamız, ne bu yolun sonuna varmış ne de yakın zamanda varacak gibi görünüyor. Bütün göçlerde olduğu gibi, modernleşme göçünün de büyük ölçüde kadınların omuzlarına büyük yükler yüklediğı bir gerçektir. Modernleşme yolunda kadının erkeğe nisbetle kazandığı yeni statülerin, bu yolda ne kadar mesafe katedilmiş olduğunu gösterdiğine bakarak bunu rahatlıkla söyleyebiliyoruz. Gerçekten de modernleşme yolunda katedilen mesafe, kadının erkekle gerek haklar bakımından, gerekse toplumsal statü açısından eşitleşme oranıyla belirlenmektedir. Özellikle büyük ölçüde yolda toparlanmak üzere programlanmış bir göç olayının kadının omuzlarına daha fazla yük yüklediğini tahmin etmek zor değildir. Geleneksel toplumdaki modern topluma geçişte, kadının bir nüfus unsuru olarak devreye girmesi, onun zamanla bir toplumsal ve siyasal özne olarak da girmesinin başlangıcı olmuştur. Gerçi bu konudaki kronoloji biraz tuhaftır. Örneğin Avrupa'da bu bakımdan büyük mesafeler katetmiş kadınların, Türkiye gibi modernleşme yolunun daha başlarındaki bir ülkedekinden daha geç bir dönemde seçme ve seçilme hakkı kazanmış olmaları gibi bir durum söz konusudur. Bunu modernleşme

yolunun farklı patikalar, veya farklı mola yerleriyle hatta farklı rotalarla (Therborn, 1995) farklı renkler kazanabilme ihtimaliyle açıklayabiliriz tabî ki. Daha karmaşık açıklamalar, demografya dolayımıyla devreye giren kadını toplumsal ve siyasal bir aktör olmaktan ziyade, toplumsal denetim mekanizmalarının yeni sistemlerinin zorunlu bir sonucu olarak görmeye daha yatkın olabilir. Ancak her hâlükârda, modernleşme göçünün kadına önemli görevler yüklemiş olduğunu hiç bir yaklaşım gözardı edemez.

Türkiye'nin Güneydoğu'sunda da son onbeş yıldır yaşanmakta olan göç, Türkiye'nin modernleşme sürecinden ayrı değerlendirilemez. Bu göç ne kadar zorunlu bir göç olsa da sonuçları sosyolojik olarak göze fazlasıyla çarpmaktadır. Esasen, Güneydoğu'da göç olayı üzerine şu âna kadar yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu, hep ya asayiş edebiyatı veya karamsar bir sefalet edebiyatı eşliğinde yapılmıştır. Oysa, sonuçta meydana gelen, geri dönüşü artık pek mümkün olmayan bir göç olayıdır. Bütün geri dönüş teşvik veya beklentilerine rağmen, fiilen bunun artık mümkün olmayacağı da görülmektedir. Buna karşılık, köyden kente hiç beklemediği bir anda, âniden ortaya çıkan zorlayıcı etkenlerle göç etmek zorunda kalan köylülerin geldikleri yerlerde kurdukları hayatların ilk elde pek içaçıcı olmayan görüntülerinin zamanla belli bir konsolidasyona yüz tuttuğu görülebilir. Bu konsolidasyon oranında da şehirleşme süreci veya şehir yapısı ayırdedilebilir bir nitelik kazanır. Şehirle göçmenin bu tarz bir bütünleşmesinde gözönünde bulundurulması gereken bir kaç önemli nokta vardır. Bu noktaların bir kısmı, örneğimizin Güneydoğu olmasıyla doğrudan ilgili; bir kısmı Türkiye'nin modernleşme süreciyle ilgili diğer bir

kısmı da bu süreç içerisinde kadının rolüyle ilgilidir.

Herşeyden önce, Güneydoğu göçmenlerinin kültürüyle şehrin kültürü arasındaki fark başka yerlerdekine nisbetle çok daha büyüktür. Çoğu kez bir dil ayrılığıyla desteklenen bu fark, göçmenin şehre intibakını ayrıca önemli kılmaktadır. Diğer yandan, yine, örneğin bir İç Anadolu bölgesinden yakın veya büyük bir şehre göç edenlerde böyle bir fark yoktur. "Bölgedeki 30 yaşın üstündeki kadınların çoğu Türkçe bilmemektedir" (İlhan, 1994; Ertürk, 1990: 202).

Ayrıca, Güneydoğu'daki göçmenin başka yerlerdekinde olmayan bir özelliği de, göç etmek sûretiyle merkezî devletin çok uzağından bir anda çok yakınına gelmek, merkezî kurumlarla irtibata geçmek gibi bir sürecin eşzamanlı olarak vukû bulmasıdır. Bu, Güneydoğu göçmenlerinin büyük bir kısmının, devletin pek çok kurumuyla, örneğin hastahaneyle, nüfus idaresiyle, askerlik şûbesiyle, banka ve pazarla, hatta okulla ancak köyden koptuktan sonra irtibata geçebilmesinden, aksi takdirde, yani köyde varolayı sürdürdükçe aynı zamanda "devletten de uzak" kalmaya devam etmesinden dolayı böyledir. Modernleşme süreci, aynı zamanda devletle, devletin gerektirdiği merkezî ilişkilere girme düzeyiyle ölçülebilir. Bu da ancak devletin mücessem kurumları, yani hastahane, okul, nüfus idaresi, askerlik şûbesi ve sair kurumları aracılığıyla gerçekleşen düzenli yoklamalara katılım düzeyini tespit etmekle mümkündür. Göç eden insanların göç etmeden önceki hayatları da gözönünde bulundurulduğunda, salt göç etmiş olmalarının da onları nasıl bir büyük "modernleşme yolculuğu"na çıkarmış olduğu daha iyi anlaşılır. Bu insanların önemli bir kısmının

bir nüfus kaydı bile bulunmadığı için bir vatandaş olarak ne bir hakları ne de bir yükümlülükleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla evli olanların nikahları bulunmamakta, askerlik çağına gelmiş olanlar askere gitmemekte, hepsi birden herhangi bir demografya istatistiğine dahil olmamaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında, bu göç sonuçları itibariyle, bir bakıma modern ulus devletin "kayıt tutan", "kontrol eden", "merkezî millet" anlayışının bir nüfûz başarısına tekâbül etmektedir. Üstelik salt bu açıdan bile son onbeş yıldır bu bölgede yaşanmakta olan büyük çalkantının, terörün, ve bütün dramatik boyutlarıyla zorunlu göçün, modern devletin nüfûz sahasını genişletmek, daha basit bir ifadeyle modernleşmeyi artırmak gibi bir işlevi olduğu görülebilir. Zira modernleşmeyi karakterize eden en önemli gelişmelerden biri de millî devlet yapısının toplumsal düzeydeki kurumsallaşmasıdır. Modernleşme teorisyenleri, geleneksel toplumdan modern topluma geçişi, sağlık hizmetlerinden ne kadar insanın hangi düzeyde faydalandığı; eğitimin yaygınlaşması; nüfusun gelişme eğilimlerinin denetlenebilirliği; millî kimliğin türdeşleşme ve kolektif olarak benimsenme düzeyi ve sair tezahürlerin oluşturduğu endekslerle ölçmeye çalışmışlardır (Kumar, 1978: 64 vd; 1987; Giddens, 1991). Bu endeksler, bir ölçüde de millî devletin toplumsal çatısını da inşâ etmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında, modern devletin ulusal sınırları içerisinde, yoklamalara icabet etmeyen herhangi bir insan teki, millîleşme çabasının basit bir başarısızlığı olarak ifade edilebilir. O açıdan, her şeye rağmen, aşağıda da biraz daha açacağımız gibi, planlanmamış da olsa yaşanan göç, sonuçları itibariyle bu zaafın giderilmesinde önemli bir olaydır.

3- MODERNLEŞME, GÖÇ VE NÜFUS

Millî devletin gelişiminin sanayi toplumuyla ve artan düzenli kentleşme süreciyle ilgili olduğunu hatırlamakta fayda vardır. Bu da büyük ölçüde artan miktarda merkezîleşme ve kontrol demektir. Toplumun her düzeyinde kontrol sistemlerinin merkezî bir niteliğe kavuşması, millî devlet tasavvurunun tekçi doğasıyla da birleştiğinde, her şeyi kayıt altına alma ve temellük etme iradesi de, herşeyden önce mantıksal bir zorunluluk olarak kendini göstermiştir. Bu mantıksal zorunluluk ifadesini, bütün millî devlet yapılarında tek vatan, tek millet, tek ideoloji ve tek karakter projesinin kurumsallaşmasıyla bulmuştur (Türkdoğan, 1996: 56 vd.). Eğitim sistemlerinin birleştirilmesi, o yüzden sadece Türkiye'nin Tevhid-i Tedrîsât yasasıyla ifadesini bulan bir şey değil, çağın bütün ulus devlet yapılarının eğitim sistemlerini karakterize eden bir şeydir. Eğitimin birleştirilmesi, toplumsal hijyeni de temin eden bir tedbirler dizisinin bir parçasını oluşturunuyordu. Toplumsal hijyen, modern toplumun "sâfiyet" veya otantisite arayışına hitap eden ve merkezî denetime eşlik eden güçlü bir ideolojeydi. Bunun eğitilen bütün bedenlerde bireysel düzeyde bir karşılık bulmaya çalışması, başka bir ifadeyle, bireysel bedenlerde tecessüm etmeyi arayışı kadar normal bir durum olamazdı. O yüzden sadece Türkiye'de değil bütün ulus devletlerin millî kimlik projelerinin önemli bir uygulamasını belli standartları yakalamaya çalışan bir dizi beden eğitimlerinin olması normaldi. Mustafa Kemal Atatürk'ün bütün spor kurumlarının ve pek çok okulun duvarlarını süsleyen "sağlam kafa ve sağlam

vücut" denklemi, aslında çağın hakim ideolojisini temsil ediyordu ve daha ondokuzuncu yüzyılın başlarında bile pek çok dergi veya gazete yazısında bir tema olarak işlenmekteydi. Örneğin, 1909 yılında *Duvar* isimli bir dergide yayımlanan bir karikatürün altında bu ifade "akl-ı selîm cism-i selîmde bulunur" diye geçer (Arat, 1998: 86).

Bu, aslında Türkiye'nin uluslaşma sürecinin Cumhuriyet öncesi kökenlerine de işaret eder. Modernleşmeyle merkezileşme arasındaki ilişkinin, toplumsal hijyeni önplana çıkarma şekillerinden birisi ve daha geniş çaplı olanı da nüfus kavramının yeni bir muhteva kazanmış olmasıdır. Michel Foucault'nun çok güzel ortaya koymuş olduğu gibi onsekizinci yüzyılda iktidar tekniklerinin büyük yeniliklerinden biri, ekonomik ve siyasal bir sorun olarak "nüfus"un ortaya çıkması olmuştur: Zenginlik nüfûsu, işgücü nüfusu ya da çalışma kapasitesi, kendi öz artışıyla, kullanabildiği kaynaklar arasında dengede olan nüfus. Hükümetler yalnızca uyruklarla, hatta halka değil, özgül fenomenleri ve özel değişkenleriyle (doğum, ölüm, yaşam süresi, doğurganlık, sağlık durumu, hastalıkların sıklığı, beslenme ve konut biçimi) bir "nüfus"la karşı karşıya olduklarının farkına varırlar (Foucault, 1986: 31). Bütün çabalarını modernleşmenin tabiatını kavramaya adanmış olan Foucault'nun kastettiği kuşkusuz, nüfus kavramının gündeme gelme biçimleriyle modern iktidar dizgelerinin yeni şekillenme biçimleri arasındaki irtibat olmuştur. Ona göre bu iktidarın işleyişinin bir gereği olarak, Doğum oranını, evlenme yaşını, meşru ve gayri meşru doğumları, cinsel ilişkilerin başlama yaşını ve sıklığını, bu ilişkileri doğuran ya da kısır kılmanın yolunu, bekârlığın ya da konulan yasakların

etkisini, gebeliği önleyici uygulamaları çözümlemek gerekmektedir. Tam da modernleşmenin en merkezî ilgisi olan bir konuya, iktidar dürtüleri açısından bir kez daha dikkat çeken Foucault'nun söyledikleri, Güneydoğu'da yaşanan zorunlu göçün en bariz sonucu olarak ortaya çıkan nüfus patlamasının neden çok ciddi bir modernleşme hamlesi olarak algılanması gerektiğini çok iyi anlatmaktadır. Modern devletlerin nüfus politikaları, nüfus artışını teşvik veya nüfus kısıtlamasını teşvik seçenekleri arasında gidip gelmiş olmakla birlikte, her iki durum için görülmesi gereken şey nüfusun merkezî bir planlamanın konusu haline gelmiş olmasıdır. Gerçekten de Türkiye'de de 1965'e kadar nüfus artışını teşvik eden politikanın aynı yıl içinde nüfus artışının Türkiye'nin gelişimiyle ters alakasını kurduğu andan itibaren bir kısıtlama politikasına yüzseksen derece çark etmiştir.¹ O zamana kadar tıp, psikiyatri, sosyoloji, hatta teolojinin bütün bilimsel verileri çok nüfusun faydaları üzerinde dururken bütün bu disiplinlerin bir anda çok çocuk sahibi olmanın veya fazla nüfusun gelişme, kadın bedeni, sağlığı, toplumsal sağlık gibi olgular üzerindeki menfî etkileri üzerinde durmaya başlamışlardır. Hatta, dinimizin doğum kontrolünü yasaklamıyor olduğu yönünde, temel kaynaklarda bazı verilerin bulunduğu, veya mevcut verilerin bu yönde yorumlanabileceği bile ilk defa bu

1. "1945 yılında doğum oranının yükselmesini ve nüfusun çoğalmasını isteyen "pro-natalist nüfus politikası" sonucu 15 yaşın üstündeki nüfus evliliğe teşvik edilmiş, bu yaş ve üstü nüfusun % 65.8'i bu yıl itibarı ile evli iken bu teşvik sonucu bu oran 1960 yılında % 73.1'e çıkmıştır. Anti-natalist nüfus politikası sonucu olarak nüfus politikasının değiştiği ve aile planlaması uygulamasının başladığı 1965 yılından sonra ise evli nüfus payında azalma gözlenmiştir" (DPT, 1986'dan aktaran, Özer, 1998: 71-72).

zamandan sonra hatırlanmaya başlanmıştır (Ateş, 1970; Atay, 1972). Her hâlükârda, ister teşvik edilsin ister caydırılmaya çalışılsın, nüfus, bir planlama konusu haline gelmiş oluyordu ve bunun dolaylı sonucu, insanların cinsellik davranışlarının, veya tabiri caizse, yatak odalarındaki davranışların bile artık belli bir planlamanın kodlayıcı müdahalesine açılmış olmasıydı. Foucault'nun ifadeleriyle:

... nicedir, zengin ve güçlü olmak isteyen bir ülkenin nüfusunun çok olması gerektiği evetlenmekteydi. Ama, en azından değişmez bir biçimde, ilk kez bir toplum, geleceğinin ve zenginliğinin yalnızca yurttaşlarının sayı ve erdemlerine, evlenme kuralları ve ailelerin örgütlenmesine değil, aynı zamanda her birinin cinselliğini kullanma yöntemine de bağlı olduğunu evetler... Merkantilist dönemin en acillik durumuna göre kimi zaman doğum yanlısı, kimi zamansa doğumları kısıtlayıcı yönde hareket edecek, daha ince ve daha iyi hesaplanmış bir düzenleme girişimine yönelir. Nüfusa ilişkin siyasal ekonomiden geçerek cinselliğe ilişkin ayrıntılı bir gözlemler çizelgesi oluşur. Cinsel tavırların, bu tavırların belirlenimlerinin ve etkilerinin, biyolojik olanla ekonomik olanın sınırında yer alan çözümlenmesi ortaya çıkar. Yine aynı biçimde, geleneksel yöntemlerden —ahlâksal ve dinsel özendirme, mali önlemler— de öte, çiftlerin cinsel tutumunu, düşünülmüş, siyasal ve ekonomik bir tutuma dönüştürmeye çalışan sistematik kampanyalar da belirdi. XIX. ve XX. yüzyılın ırkçıları, dayanak noktalarından bazılarını bu olguda

bulurlar. Devlet, yurttaşlarının cinselliğinin ne durumda olduğunu ve onu nasıl kullandıklarını bilmeli ama yurttaşların her biri de cinselliğinin kullanımını denetleme yeteneğine sahip olmalıdır. Devletle kişi arasında, cinsellik, bir hedefe, hem de kamuyu ilgilendiren bir hedefe dönüştü; söylemler, bilmeler, çözümlemeler ve buyruklardan oluşan koca bir düzen cinselliği kuşattı (Foucault, 1986: 31-32).

Foucault'nun bu ifadelerinden, bir göç sonucunda meydana gelen bir modernleşmeyi nerede teşhis etmemiz gerektiğine dair önemli ipuçlarını bulabiliriz. Esasen, Güneydoğu'da kadının durumunu ve modernleşmesini şimdiye kadar ele almış çalışmaların büyük çoğunluğu, kadınların siyasal veya ekonomik yaşama katılma seviyeleri veya genel olarak kadın haklarının gelişme seviyesiyle ölçmeye çalışmışlardır. Oysa yukarıda bahsedilen anlamda bir modernleşme, kadın haklarında eşitlikçi ve ileri bir seviyeyi zorunlu olarak gerektirmediği gibi, kadının ekonomik hayata katılımında eskisine nazaran daha geri koşullar da yaratabilir. Nitekim Yakın Ertürk'ün araştırmalarının da ortaya koyduğu gibi (Ertürk, 1976, 1987, 1988), Doğu'da "kadının katılımını (üretim ve karar verme) daha etkin kılma bağlamında en uygun koşullar modernleşmenin en az kurumlaştığı ya da bu sürece dayanıklılık gösteren aile emeğine dayalı küçük üreticiler arasında ve ova köylerine nazaran dağ köylerinde görülmektedir" (Ertürk, 1990: 204). Dolayısıyla modernleşmenin kadın için ekonomik ve siyasal ve toplumsal katılım hakları itibarıyla zorunlu bir iyileştirme getirmediği tezi rahatlıkla savunulabilir. Buna karşılık nüfus istatistikleri içinde

kadının bir sayı olarak erkeklerle aynı konumu paylaşmasının kadını "sayılabilir" kılmak açısından daha işlevsel olmuş olduğu söylenebilir. Dahası, modernleşmenin ekonomi ve siyasete getirdiği merkezî denetimin nüfus olgusunu da bir planlama konusu yapmış olması, kadının önemini artırmış, kadının ülke ekonomisi ve kalkınmasıyla doğrudan alakalı olarak benimsenen nüfus politikalarının nihâî uygulayıcısı olabilmesi için bir yurttaş olarak kurulmasını gerektirmiştir. Bu uygulamaların, neresinden bakarsak azımsanmayacak belli bir eğitimi gerektirdiği açıktır. Kendi anatomisiyle bu politikaların gerektirdiği ölçüde ilgili olmak için bile belli bilim disiplinlerinin —popüler düzeyde de olsa— bir eğitiminden geçmek gerekiyordu. Zaten modern bilim disiplinlerinin bile bireysel bedenleri iktidarın büyük bedeninin birer organı kılmak üzere disipline eden bir boyutuna ilk işaret eden de yine Foucault'ydü. Bunun için Foucault'nun yaptığı, sadece bilim disiplini ile askerî disiplin kavramlarının aynı sözcükle ifadesinin tesadüfî olmadığını göstermekten ibaretti.

Dolayısıyla, Güneydoğu'da kadının modernleşme yolundaki asıl seyri, onun bir nüfus olarak kayda geçirilmesi yoluyla olmaktadır demek fazla abartılı sayılmaz. Kuşkusuz, bu bakış açısı, Güneydoğu'nun modernleşmesindeki diğer faktörler veya endekslerin hiç bir önemi olmadığını göstermez. Aksine, merkezî ilginin tespitiyle ilgili bir soruna dikkat çekmiş oluyoruz. Bu bakımdan, Yakın Ertürk'ün yukarıda zikrettiğimiz çalışmalarının yanı sıra Ahmet Özer'in *Modernleşme ve Güneydoğu* (1998) ve *GAP ve Sosyal Değişme* (1994) isimli çalışmaları veya, Güneydoğu'nun modernleşmesi üzerine özellikle GAP araştırmaları çerçevesinde son

zamanlarda artan bir biçimde yapılmış çalışmalar, GAP'ın bölgenin sosyo-ekonomik yapısına etkileri çerçevesinde konuyu ele almaktadırlar. Özer'inkiler Güneydoğu'daki modernleşmeyi, bölgenin sosyo-ekonomik yapısı, bölgenin geleneksel aşiret yapısı, dinî-kültürel durumu, sağlık sorunları ve kurumsal düzeyi, üretim ve tüketim biçimlerinin GAP'ın hayata geçmesiyle beraber meydana gelen değişim süreci çerçevesinde çözümlüyor. Kuşkusuz Özer'in gözlemlediği değişim sürecinde bölgenin demografya ve okullaşma oranları konusunda ortaya koyduğu istatistiki veriler, ayrı bir ilgiyi hak ediyordur. Ama bunlar zaten zorunlu göç dolayısıyla meydana gelmiş bir nüfus hareketliliğinin sonuçlarından ibaret değil; planlama sonucu olmuş; bölgenin kalkındırılması, dolayısıyla da modernleştirilmesi amacına matuf bir büyük projenin sonucunda meydana gelmiş bir değişimin verileridir. Bu verilerin tamamı GAP'ın sonuçları olarak değerlendirilmeyebilir de. Kuşkusuz kendiliğinden bir süreç olarak köyün bir itici potansiyeli veya şehirlerin bir çekici potansiyeli veya Türkiye'nin belli bir rutinle yaşamakta olduğu toplumsal değişim, bölgede modernleşmeye rutin ve yavaş da olsa bir ivmeyle yansyacaktı, yansımaktadır da. Ancak burada sözkonusu ettiğimiz, terör olaylarının yarattığı güvensiz ortamın ardından meydana gelen ânî, planlamasız göçün — genellikle şehirlerde yarattığı "sefalet kültürü" ve çok moda bir tabirle "çarpyık kentleşme"yle beraber anılmasına alışık olduğumuz halde— modernleştirici potansiyelidir. Bu potansiyeli ise, bizzat bu bölgenin modernlik öncesi karakterinin yoğunluğu dolayısıyla, yaşanan değişimin keskinliğinden kaynaklanmaktadır. Daha önce merkezî devletin bütün kurumlarıyla ilişkileri asgari düzeyde olan

büyük bir nüfusun âniden devletin bütün kurumlarıyla temasa geçmesi sözkonusu olmaktadır. Başka bölgelere kıyasla bu temas ne kadar düşük düzeyde olsa da bu bölgenin dönemsel karşılaştırması açısından açık bir biçimde yüksektir.

Bütün bunların yanısıra bir uyarıda bulunmakta fayda vardır: Devletin, eğitim, sağlık, kültür ve en önemlisi nüfus kurumlarıyla temas dolayısıyla gerçekleştiğinden sözettiğimiz modernleşme devletle zorunlu olarak barışık olmayı gerektirmiyor. Kuşkusuz, bu göçün oluş biçimi dolayısıyla, radikal bir toplumsal hoşnutsuzluk potansiyeli de gözle görülür biçimde artmaktadır. Hatta bunu söylemek, son on beş yıldır yaşanmakta olan terör olaylarının sürdüğü bir ortamda enformatik bir değere bile sahip olmayabilir. Dolayısıyla modernleşmenin meydana gelmesi, toplumsal şiddetin azalması anlamına da gelmez, hatta bunun çok özel bir biçimi olan "kentle irtibatlı siyasal şiddet" (Keleş, Ünsal, 1982) daha da artmasına bile yol açabilir. Güneydoğu özelinde ânî ve önceden planlanılmamış göçte bu siyasal şiddeti besleyen değişik, özel faktörler de vardır. Örneğin, böyle bir göçe maruz bırakılmış olmaktan dolayı mensubiyet hissinde meydana gelen ilk oluşumun, merkezî devlete karşı bir küskünlük olarak ifade edilmesinin başatlığı bunlardan biridir. Diğer yandan Türkiye'nin pek çok yerindeki nüfus hareketliliğinde, özellikle büyük şehirlere göçte, kırdan tam kopmama durumu sözkonusuyken, buradaki göçün topyekûn gerçekleşmiş olmasından dolayı arkada bir şey bırakmayan bir çeşit "kopuş" olarak tecrübe edilmesi de diğer bir özelliktir. Bütün bu durumların yol açtığı psikolojik ve sosyo-ekonomik sorunlar, kentlerin de siyasal şiddeti potansiyel olarak besleyen

(Keleş, Ünsal, 1982: 30 vd) diğer faktörleriyle bir arada düşünüldüğünde, Güneydoğu'da terör ile modernleşme arasındaki ilişki açık bir biçimde görülebilir.

Açıkçası, Güneydoğu'da meydana gelen durum için kolaylıkla "terör modernleştirir" yargısında bulunmayı fazlasıyla mümkün kılacak veriler mevcuttur. Ancak tekrarlamak gerekirse, bununla modernleşmenin iyi veya kötü birşey olduğu yönünde bir yargıda bulunmak gerekmiyor. Çünkü şu âna kadarki bulgular ortaya koyuyor ki, terörün dolaylı veya dolaysız bir sonucu olarak meydana gelen zorunlu ve ânî göç, geleneksel ve merkezin kayıtları dışında kalmış bir cemaat yapısından, merkezî yönetimle her geçen gün daha da bütünleşen bir toplumsallaşmaya doğru seyretmektedir. Yakın Ertürk de Doğu'nun modernleşmesinden söz ederken, konuyu "ulusal bütünleşme" çerçevesinde almaktadır. "Doğu'nun modernleşmesinden söz ederken, en geniş anlamıyla, bu bölgenin pazar ekonomisiyle bütünleşmesi ve devletin —ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel kurumları aracılığı ile— egemenliği altına girmesi olgusu ifade edilmekte" (Ertürk, 1990: 201-2) olmasına dikkat çeken Ertürk, bu sürecin aynı zamanda cinsiyet ayrımına dayalı bir doğaya sahip olduğunu da vurguluyor. Ona göre "Ulusal bütünleşme" olarak niteleyebileceğimiz bu süreçte devlet askerî ve siyasal araçlardan yararlanır. Bu araçların her ikisi de cinsiyete dayalı bir yapılanma getirmiştir. Merkezî bürokrasinin diğer yerel örgütleri de —eğitim, sağlık, kredi, yayım çalışmaları vs.— erkek egemen yapıyı koruyucu nitelik taşıdığından erkeğin ait olduğu bir kamu (public) alanı ile kadının ait olduğu özel (private) alan gerçeklik kazanmaktadır" (age: 202). Modernleşmenin toplumsal düzeydeki en önemli

tezahürlerinden birinin de büyük ölçüde kamusal alanla özel alan arasındaki ayrımın kurumsallaşması olduğu biliniyor (Habermas, 1997: 60). Kuşkusuz ayrımın, modernleşme süreci boyunca birinin (yani kamusal alanın) lehine işlediği görüldüğünde, ona tekâbül eden erkek egemenliğini de daha fazla pekiştiren bir işlevi yüklediği de görülebilir. Esasen, bütün bir söylemin kendi içindeki eklemleme işlemleri, daha genel bir hegemonyanın tesisine hizmet eder. O yüzden daha fazla modernleşmenin daha fazla kadın hakkı getireceğini söylemek mümkün değildir. Aksine, modernleşmeyle birlikte kadının ikincil konumu daha rafine ve daha şehirli bir nitelik kazanır. O yüzden kadının değişen rollerine paralel olarak kazandığı bazı konumların, bu hiyerarşinin işleyişini yumuşattığı söylenebilir ancak.

Dolayısıyla, göçün ardından ulusal bütünleşme sürecine girmek yoluyla modernleşmek demek ne yeni şehir yapılarıyla sorunsuz bir uyum içerisinde yaşamaya başlamak ne de kadın hakları açısından zorunlu bir iyileşmenin sağlanması demek değildir. Buna rağmen kadının modernleşme sürecinde önemli bir rolü ve bu role özel bir talebi ve isteğinin de bulunduğu ayrı bir gerçektir. Şehir hayatına adeta atılarak giren ve bu yolla modernleşme sürecine de girmiş olan kadın, yolda kurulan göçün bütün yüklerini de taşır, buna mukabil modernleşmenin en önemli taşıyıcı aktörü olarak özenle kurulur. Çünkü sağlık ocakları gibi modern kurumlarla teması ilk kuran kadın olmaktadır. O yüzden kadının erkeğini bile (eğitecek şekilde olmasa bile) yönlendirecek şekilde eğitilmesi gerekmektedir.

4- NÜFUS POLİTİKASINDAN NÜFUS EKONOMİSİNE

Burada bütün modernleşmeyi "nüfus" kavramının işleniş düzeyine indirgemek gibi bir duruma düşmüş olabiliriz. Kuşkusuz Foucault'nun nüfus kavramındaki gelişmenin ve nüfusun bir planlama haline gelmiş olmasının modernleşme sürecindeki katkısı üzerine söyledikleri yabana atılacak cinsten değil. Ama tabî ki modernleşmeyi sadece nüfus kavramındaki bu gelişmeye indirgemek doğru değildir. Burada sadece Güneydoğu'daki göçün en çarpıcı yanının bu olduğuna dikkat çekmek istiyorum. Bu vesileyle göç etmeden önceki halleriyle pek çok vatandaşın nüfus kayıtlarının bulunmadığı veya çok sayıda çiftin de resmî nikahının bulunmadığını kaydetmek gerekiyor. Bu konuda Siirt Valiliği'nin hazırlamış olduğu istatistiklere göre, 1997-98'deki iki yıllık bir özel çalışma içerisinde il genelinde resmî nikahsız olduğu tespit edilen 3596 çiftin resmî nikahının kıyılmış; doğum kaydı bulunmayan 16016 kişinin de doğum kaydının yapılmış olduğunu kaydetmek yeterince ilginç olacaktır.

Nüfus alanındaki bu gelişme, modernleşmenin yukarıda anlattığımız boyutunu daha iyi anlatmak için iyi bir vesiledir. Şöyle ki: Ulusal bütünleşmeyle ilgili millî lügatçenin bir çeşit "toplumsal hijyen" ideolojisi altında gerçekleşmiş olduğuna değindik. Ama sağlık kavramından başka ekonomik bir metaforla da nüfus konusundaki duyarlılık açıklanabilir. Modernleşme yolculuğunda belli bir mesafe katetmekte olan bir ülke, nüfusun önemli bir kısmını

kayıt altına almış, toplumsal alandaki her şey gibi nüfus alanını da belli bir planlamaya tâbî tutmuş demektir. Esasen modern ülkeler, Giddens'in da çok güzel ortaya koyduğu gibi hiç bir şeyin kontrol dışı olmadığı yüksek düşünümsellik düzeyleriyle karakterize edilirler (Giddens, 1991). Bu durumda, ülkenin belli bir yerinde sürekli olarak kontrol edilemeyen ve toplumsal nüfus ekonomisine sürekli "kara nüfus" gönderen bir alanın varlığının bir modernleşme politikasının son derece duyarlı olacağı bir alan olduğu açıktır. "Kara nüfus" kavramı, ekonomideki "kara para"dan mülhem bir deyimdir. Toplum içerisinde, planlamacı bir bakış açısından bir çok yönüyle kara paranın gördüğü işlevi görür. Kuşkusuz metafor, bir anlam taşıyıcısı olarak benzetildiği nesneye birebir uymak zorunda değildir. Ama "nüfus kara"lığı hesaplanmayan ve bir bakıma kaynağı üzerinde belli bir denetimin bulunmadığı bir yerden gelen bir nüfus devalüasyonuna işaret eder. Topluma hesaplanmayan bir nüfus girdiği zaman bu, hesaplanmış nüfus için hesaplanmış toplumsal tedbirleri yetersiz kılar. Toplumsal denetim sistemlerinde bir zaaf yaratır ilh.

Türkiye gibi millî kimliğin sâfiyeti konusunda son derece duyarlı; mîsâk-ı millî sınırları içindeki toplumsal bünyenin tek bayrak, tek dil, tek kültür şeklinde tezahür edebilmesi için Tevhid-i Tedrîsât gibi bir eğitim politikası ve uzun süre Tek Parti üzerinden unitarist siyasal refleksler geliştirmiş olan bir ülkede, sözkonusu nüfus kaynağının sadece nüfus kayıtlarına geçmemiş bir nüfusu değil, aynı zamanda, tek dil ve tek kültüre de alabildiğine yabancı bir nüfusu toplumsal bünyeye sokan bir çeşit enfeksiyon kaynağı olarakg örülebileceğini ayrıca gözönünde bulundurmak gerekiyor.

Sözkonusu nüfus kaynağı millî kimlik standartlarını da tahrif edecek şekilde farklı bir dil ve renk ile toplumsal alana destursuz bir giriş yapmaktadır. Gerçekten de 30 yaşın üstündeki kadınların % 90'ı, erkeklerinse neredeyse üçte birinin Türkçe'yi bilmediği; bilenlerinse çoğunun yarım yamalak bilip konuştuğu bir alan, merkezî devletlerin kitle toplumu şartlarını haiz olmaktan uzak olurlar.

Gerçi bu kayıt-dışı nüfusun Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana, devletin bütün merkezîleşme ve türdeşleşme arayışlarına rağmen varlığını bu hâliyle sürdürdüğü de biliniyor. Bu nüfusun şu âna kadar sistemin bu istemlerine rağmen ciddi bir sıkıntı oluşturmamış olduğu bile söylenebilir. Hatta denilebilir ki, sistem, bu ikili nüfus ekonomisini kendi nüfus dinamiğini oluşturmak açısından işlevsel kılmış bile olabilir. Bu, tıpkı kara paranın bütün olumsuz özelliklerine rağmen (ekonomiye verdiği ânî dopingin güvensiz bir ortam yaratması; vergilendirilemiyor olması; ânî para girişi yoluyla piyasayı karşılıksız bir biçimde hareketlendirmesi; üretime dayalı gerçek ve öngörülebilir ekonomi dengesini bozması vs. özelliklerine rağmen), yine de ekonomik sistemlerin çoğunun gayr-ı resmî yollardan akına karasına bakmadan parayı talep etmeleri gibi bir durumdur. Gerçekten de "kayıt dışı ekonomi"yi kayıt altına alma yönündeki her girişim, üretim piyasalarında ciddi krizlere yol açmakta, ekonominin dengelerini altüst etmektedir. Çünkü ekonominin kolay kontrol edilemeyen bir tabiatı vardır ve bu tabiatı dolayısıyla kendi işlevselliğini kanıtlamış belli alanların kayıt dışı kalmalarına göz yumulması gerekebilir. Nüfusun da kendine has ekonomik seyri içerisinde, modern devletin bütün kontrol edici ve kayıtlayıcı söylemine rağmen, bunun üzerine söylemle müteakıl bir

kararlılıkla gidilmemesi, çoğu zaman bu alanın sistemle eklemlenmiş doğasından kaynaklanıyor. Burada köyden gelen taze emek stoğunun emek pazarı üzerindeki etkileri yoluyla kapitalizm açısından ne kadar işlevsel olduğu yönündeki Marksist literatüre sadece bir değinmekle geçelim. O kadar ki, Çağlar Keyder, Türkiye'de son zamanlarda az da olsa rastlanmaya veya telaffuz edilmeye başlanan "geriye göç" hadisesinin kapitalizmin krizine de işaret etmekte olduğuna dikkat çeker. Çünkü emek pazarında emeğin devalüasyonunu sağlayan kırsal nüfus kaynağının kuruması ve kapitalizmin giderek ciddi bir ucuz emek ihtiyacına girmesi ihtimali sözkonusudur (Keyder, 1996).

5- NÜFUS EKONOMİSİNDEN SİYASAL TIBBA

Ne var ki, kapitalist sistem açısından işlevsel olan, ulusal devletin siyasî refleksleri açısından çok işlevsel veya değerli görülmeyebilir. Nitekim, modern devletin kontrol ve denetleme sistemleri aracılığıyla işleyen iktidar istenci, kayıt dışı nüfusun kayıt altına alınması yönünde bir arayış içerisinde olacaktır. Çünkü kayıt dışı nüfusun bütün etkisi sadece ekonomik olmamakta, bunun modern bir devlet içerisinde kolay hazmedilemeyecek kültürel ve siyasî-tıbbî sonuçları da olmaktadır. Siyasî tıp, toplumsal hijyeni ve sağlığı gözetken bir duyarlılığa dayanarak iktidarı alabildiğine mufassal olarak ve her alanda uygulamayı arayan modern bir duyarlılıktır. Güneydoğu özelinde, Türkçe bilmeyen, Türkiye Cumhuriyetinin gözettiği vatandaşın kültürüne son derece uzak bir nüfus kaynağının toplumsal hijyeni tehdit edici boyutları, toplumsal bünyenin buna karşı kendi antikorlarını üretmesini sağlayacaktır. Bu tedbirler paketi, her zaman bu dil içerisinde ifade edilmez. Ama mutlaka şu veya bu yolla kendini meşrulaştırır. Siyasal tıp söylemi bu meşrulaştırmanın en önemli araçlarından birini oluşturur. Bunun mekanizmaları ve nasıl işlediği daha mufassal bir irdelemeyi kuşkusuz hak ediyordur. Burada sadece değinmekle yetinelim. Bu arada bu vesileyle tekrar konunun Türkiye'nin Güneydoğu'suyla sınırlı olmadığını, bilakis modernleşmenin doğal bir refleksiyle karşı karşıya olduğumuzu belirtelim.

Modernleşmenin en önemli endekslerinden birinin sağlık hizmetlerinin sayılabilir veya ölçülebilir gelişmelerindeki düzey

olması fazla şaşırtıcı gelmemelidir. Hastane modern sağlık sistemlerinde hayatî bir önem sahiptir. Bu önem büyük ölçüde tıp mesleğinin, yani modernleşme yoluyla uzmanlaşmış tıbbî bilginin kurumsallaşmasını temsil eden tıp mesleğinin toplumsal iktidarını sembolize etmekten de ileri gelir. Her ne kadar Ortaçağ toplumunda ortaya çıkmış bir kurumsa da (Turner, 1987: 156), modern hastanenin gelişimi, her şeyden önce modern toplumlardaki hastalığın karakterindeki büyük değişime eşlik etmiştir. Bu değişimin adı acil veya ânî hastalıktan kronik hastalığa geçişi de karakterize eder. Diğer yandan modern hastane tıbbî teknolojinin yapı ve işlevleri üzerindeki derin etkileriyle dönüşmüştür. Ayrıca, hastane işinin doğası itibariyle bürokratik olan örgütlenme şekilleri, bütün bir toplumu da aynı prosedürle kuşatıp bir çeşit iktidarın hayatî bir organı haline gelmişken kendisi de bizatihi iktidarını kurmuştur. Aslında bir hizmet sektörü olarak sağlık sisteminin modern toplumlardaki yeri, sağlığının nasıl bir modernleşme endeksi olduğunu gösterir. ABD'de 1946'da her 67 kişiden biri sağlık kurumlarında istihdam edilmekteyken, bu sayı 1961'de her 39 kişiden bire inmiştir. Ayrıca hastanelerde de paralel bir artış olmuştur. 1873'te 178 olan hastane sayısı 38 yıl gibi kısa bir sürede, yani 1909'da 4359'a yükselmiştir (Turner, 1987: 158). Sağlık kurumunun, bütün insanlara ulaşması, bütün insanların sağlık durumları, beden standartları, özellikleri, hatta sosyo-ekonomik durumları üzerinde bir sınıflayıcı, tanımlayıcı ve planlamacı arşiv tutması, tıbbın başka bir yönüne daha dikkat etmemizi gerektirecek bir durumdur. Tıp, bütün bilimler tarihi içerisindeki yeri her zaman tartışma konusu olsa da (Göka, 1997: 24 vd.), özellikle sosyoloji gibi

bir bilimin ortaya çıkmasına büyük ve hatta ilk katkıda bulunmuş bir bilimdir de (Foucault, 1977: Turner, 1987: 9 vd.). Bu özelliği, sağlık hizmeti veren kliniklerin özellikle onsekizinci yüzyılın başlarından itibaren hastaların bütün özelliklerini bilme ve bunlar üzerinde genelleyici, bilgiler, tasnifler ve tanımlamalardan oluşan bir disiplin için temeller sağlama isteğinden gelmiştir. Foucault'nun bilgi ve iktidar arasındaki doğrusal ilişkiyi tasvir ederken sıklıkla değindiği bu özelliği, bedenin bilgi disiplinleri aracılığıyla denetlenme prosedürlerinin tasvirine dönüşmektedir. Bu arada tıbbın siyasallaşması siyasetin de tıp mantığından ciddi ölçüde bir lügatçeyi devşirmesiyle tamamlanır.

Güneydoğu'da zorunlu göçün dolaysız sonuçlarından birisi de, belli bir yaşa kadar hiç bir modern sağlık kurumuyla temas kurmamış çok sayıda insanın hastanelerle tanışması, hastahane kayıtlarına geçerek sağlık siyasetinin kapsama alanına girmesi olmaktadır. Bütün bölgelerde göçün böyle bir sonucu zaten vardır, ama denilebilir ki, orada hastanelerle tanışmak biraz daha yavaş ve tabiri caizse alışa alışa olmaktadır. Oysa Güneydoğu'da bu tanışma son derece hızlı bir biçimde olmakta ve kısa zamanda aradaki mesafenin kapanması vâkî olmaktadır. Bunun bir başka adı da "hızlı modernleşme" dir. Hızlı kentleşme, hızlı sanayileşme çok alışıldık tabirlerdir, ama muhtemelen hızlı modernleşme aynı ölçüde alışıldık gelmiyordur. Oysa Güneydoğu'da şu veya bu şekilde yaşanan, bir hızlı modernleşmedir, en önemli nedeni de kırsal kesimin terör yüzünden yerinden yurdundan âniden koparak ve şehir hayatına düşerek "nüfus"a dahil olmasıdır.

DPT'nin Tür Nüfus Yapısındaki Gelişmeler üzerine

yayınlağığı eserde (1986, aktaran Özer, 1998: 172), şu bilgileri okuyoruz: Türkiye'de ve GAP Bölgesinde doğurganlık oranı özellikle kadının sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına bağlıdır. Türkiye'de bölgeler ile kırsal ve kent arasındaki sosyo-ekonomik farklılıklardan ötürü doğurganlık oranları da her bir bölgede farklı bir eğilim göstermektedir. Buna göre 1978'de yapılan araştırmalarda, elde edilen bulgular Türkiye genelinde kentte doğurganlık oranı 5 iken bu rakam kırsal alanda 7.3'e yükselmiştir. Batı'da 5.1 olan ortalama doğurganlık oranı Doğu ve Güneydoğu'da 8.8 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca kendi tarlasında çalışan doğurgan ağı kadınların ortalama doğurganlık oranları 7.33 iken buna karşılık sanayide çalışan kadının ortalama doğurduğu ocuk sayısı 4.5'tir. 1990 yıllarında Türkiye genelinde doğurganlık oranı 4-5 civarına inerken, GAP Bölgesi'nde 8-9 civarında seyretmektedir. Bu durumun değişmesi büyük oranda eğitime bağlıdır" (Özer, 1998: 172).

Siirt Valiliğinin bu yöndeki, yani "nüfus politikası"nın (salt bilinen doğum kontrolü anlamıyla değil, bir topluluğun nüfus haline getirilmesi anlamıyla, dolayısıyla nüfus kadar kültür, ekonomi, sağlık ve eğitim politikası anlamıyla) uygulanması konusundaki çabalarını aktardığı raporda şu bilgilere yer verilmiş:

Türkiye'de kaba doğum hızı ortalaması binde 22.0 iken bu oran Siirt'te binde 41.3, yani yaklaşık iki katıdır. Buna karşılık kaba ölüm hızı ortalaması bütün Türkiye'de binde 6.5 iken bu oran Siirt'te binde 12.0, yani yine iki katı olmaktadır. Bebek ölüm hızı ise Türkiye'deki oranın (binde 44.2) iki katından biraz daha fazla olmaktadır (binde 90.0). Kaldı ki bunlar hastaneyle iyi kötü tanışmış olan yani en azından bir şekilde kayıtlı olan nüfustan elde edilen

verilerdir. Oysa bizim yukarıdan beri dikkat etmek istediğimiz nüfus, kayıt-dışı kalabalıklardır ve bu kalabalıkların, çoğuna göre belli bir eğitimden geçirmek sûretyile bir nüfus haline getirilmesidir. Kuşkusuz bu işlem başarılı olduğu takdirde, oradan elde edilecek ilk veriler bu oranları daha da yükseltecek gibi görünüyor. Ama kayıt altına alınmış olması bu oranların en azından Türkiye oranlarına doğru bir yolda seyredeceği anlamına da geliyor. Kuşkusuz bu da modernliğin gerektirdiği sağlık standartlarının da aynı duyarlılıkla bölgeye ulaştırılmasıyla olabilecek bir şeydir.

Nitekim yine aynı raporda kişi başına düşen sağlık personeli açısından da Siirt'teki ortalamanın Türkiye'deki ortalamanın çok altında olduğu görülür. Rakamların yer yer on katına kadar çıktığı gözönünde bulundurulduğunda, temel sağlık göstergeleri açısından Siirt olması gerekenden daha yukarıda bile görülebilir. Çünkü hekim başına düşen nüfus Türkiye'de ortalama 929 iken Siirt'te bunun yaklaşık dört katıdır (3528). Diş hekimi başına düşen nüfus ise Türkiye'deki ortalama Siirt'tekinin 12 katıdır (48687). Yani her 48687 kişiye ancak bir diş hekimi düşmektedir. Bu açık, bir miktar hemşire, ebe ve sağlık memuruyla gideriliyorsa bile burada bile yine oran yaklaşık iki katıdır. Ebe Başına düşen nüfus, Türkiye'de ortalama 1718 iken, Siirt'te bu rakam 2968'dir. Hemşire başına düşen nüfus Türkiye'de ortalama 1087 iken Siirt ilinde 2318'dir. Yine Sağlık Memuru başına düşen nüfusun Türkiye ortalaması 1986 iken Siirt'te bu nüfusun ortalaması 3688'dir. Bu rakamlar, klasik bir Doğu'nun geri kalmışlığı edebiyatı içerisine kolaylıkla sığdırılabilir. Hatta Ahmet Özer'in yaptığı bir karşılaştırmayla, Türkiye'nin en büyük zenginlik kaynakları oğu ve Güneydoğu'da olduğu halde bu

bölgeye verilen teşviğin, batıdaki bir tek otele verilen teşvik kadar bile olmadığına dikkat çekerek bir tür bölgesel ayrımcılığa dikkat çekilebilir (Özer, 1998). Kuşkusuz böyle bir yaklaşımı yerden göğe kadar haklı çıkaracak göstergeler vardır. Ancak ayrımcılığın en yüksek noktasında bile hiç bir modern devletin kaçınmadığı veya kaçınamayacağı bir nüfus siyaseti vardır ve bu siyaset modernleşme projesinin bizzat kendisidir. Bu sürecin kaçınılmaz bir sonucu olarak yukarıdaki endeksler, Türkiye'nin genelini yaklaşık aynı mesafeden bile takip etse, Türkiye'nin genel ortalamasıyla birlikte hep bir yükseliş trendi içerisinde olma yoluna girmiştir. Bu takibin bir yanı da, Siirt Valiliği'inni raporunda belirtilen şu arayışları, ilk planda gözetecektir: "Aşılama hizmetleri alanında başarılı çalışmalar yapılmakla birlikte, Aile planlaması konusundaki çalışmalar kalifiye eleman yokluğu ve başka sebeplerle yetersiz kalmaktadır. Hap ve kondom gibi yöntemlerin, yöre kadınının eğitim-kültür düzeyinin düşük olması nedeniyle etkin kullanımı mümkün görülmemekte ve aile planlamasında etkili yöntem olarak kullanım kolaylığı açısından RİA uygulamasına ağırlık verilmesi gerekmektedir. Ancak ilimizde 1997 yılı içinde RİA kullanım oranı % 2'nin altında kalmıştır" (Siirt Valiliği, 1999a: 3).

Bu çerçevede Siirt Valiliğine bağlı Sağlık Müdürlüğünün il genelinde 7 doktor ve 25 hemşireden oluşan sağlık ekibinin düzenlediği sağlık çalışmalarında 49.763 kişiye genel sağlık, çocuk bakımı, genel hijyen, ilk yardım, çevre sağlığı, çocuk gelişimi konularında; 17.145 kursiyere aile planlaması konusunda eğitim verilmiş; 1899 kişiye yörenin sosyo-kültürel düzeyi itibarı ile etkili bir yöntem olarak RİA uygulaması yapılmış; RiA uygulayabilen

personel sayısı yetersiz olduğundan, bu konudaki talep "Sağlık Bakanlığına" ve Aile Planlaması ile ilgilenen "Özel Kadın Dernekleri" ne ulaştırılmış; Aşı çalışmalarında hedef nüfusun ortalama % 98'ine ulaşılmıştır. Aşılama çalışmaları olarak da 7811 çocuğa difteri, boğmaca ve çocuk felci; 6783 çocuğa kızamık; 4066 bebeğe verem ve 1995 anne adayına da gebe tetanozu aşısı uygulanmıştır (Siirt Valiliği, 1999b).

6- TOPLUMSAL KALKINMA PROJELERİ (TOKAP)

Bu proje, Siirt Valiliğinin, Güneydoğu'da 1984'ten bu yana başlamış bulunan hızlı göç olayının bölge şehirlerinde yarattığı hızlı kentleşme sorunlarına devlet olarak bir karşılık verme düşüncesinden doğmuş. Aslında bölgenin başka hiç bir ilinde bu çapta bir proje çalışması yoktur. Kuşkusuz bölgenin bütün valiliklerince köyden gelmiş insanlara "devletin şefkatli eli" ni sağlık, eğitim, ekonomik ve kültürel alanda götürme yönünde bir takım çalışmalar yapılmaktadır. Ama hiçbirisi Siirt Valiliğinin düzenlemiş olduğu çapta ve bu örgütlülükte bir çaba ortaya koymuş değildir. Esasen, bu çabaların devletin buradaki faaliyetleri bir tür "pilot bölge faaliyetleri" olarak düşündüğü, başarılı olunduğu takdirde bunu her tarafa yayacağı yönünde halkın arasında fısıltıyla gezinen dedikoduyu bizzat Valiye soruyoruz. Vali "kesinlikle böyle bir şey yoktur" diyor. "Bu tamamen bizim kendi kendimize, vatana hizmet aşkıyla neler yapabiliriz düşüncesiyle yürüttüğümüz arayışın sonucunda şekillenmiş bir proje" diyor. "Tamamen bizim fikrimizin mahsulüdür. Devletin bu projeye muhtemelen tek katkısı buna engel olmamış olmasıdır" diyor. Peki nedir Toplumsal Kalkınma Projesi? Şimdi bunu görelim ve bir devlet refleksinin nerelerde ortaya çıkabildiğinin ve nerelerde de ortaya çıkamadığı hakkında bir fikir edinmeye çalışalım.

Bölgenin, terör nedeniyle hızlı göç sonucu oluşmuş bulunan kültürel, ekonomik, sağlık, nüfus ve vatandaşlık durumu hakkında

yapılan değerlendirmeler üzerine Sİirt Valiliği il çapında kadın ve eğitim merkezli topyek n bir Toplum Kalkınması Modelinin oluşturulması ve uygulanması gerektiği kanaatine vararak, Aralık 1997 tarihinden itibaren "Toplum Kalkınması Modeli, Bayanların Eğitim, Sağlık ve Sosyal Statülerini Geliştirme Projesi" hazırlayarak uygulamaya başlamış. Bu projenin oluşturulma ve uygulanmasında gözetilen amaçlar şu şekilde sıralanıyor:

1. Onbeş yıldır bölgemizi kasıp kavuran ve ülkemizin kanayan yarası durumundaki bölücü terörün kahraman güvenlik güçlerimizin çabaları sonucu alev alınmış olmakla birlikte, tamamen bittiği söylenemez. Bu yangının kalan k zleri en ufak bir rüzgarda tekrar alev almaya müsaittir.

Bu k zler ... eğitimsizliktir. Köyden göç eden vatandaşlarımızın kente ve ulusal bünyeye tam entegre edilememesidir. Sağlıklı bir aile planlamasının uygulanmamasıdır. Dil, tarih ve kültür birliğimizi sağlayan eğitim sürecinin tamamlanmamasıdır.

Bölücü terörün ortaya çıkardığı yangının artık soğutma işleminin yapılması; yöre insanımızın yaşadığı şoktan çıkarılması, üretim sürecine sokularak çekilen sancıların yok edilmesi ve b lęe insanını Atatürk'ün aydınlık yolunda birleştirerek cehaleti, cehaletin yarattığı sefaleti ve ikisinin ortaya çıkardığı ihaneti yok ederek ulusal bütünlüğümüzün sağlanması, bu çalışmada birinci önceliğimiz olmuştur.

2. Ülkemizde değişik zaman ve platformlarda bölgesel ve kırsal kalkınma açısından modeller öngörölmüş, ancak bu modeller genelde ekonomik göstergeleri ve gelişmeleri hedeflediğı için, ilimiz ve bölgemiz açısından istenen sonuçlara ulaşamamıştır. Çünkü, işin sosyal ve eğitim boyutuna, özellikle de kadın eğitime gereken önem verilmemiştir. Cumhuriyetin 75. yılını kutladığımız 1998 yılında binlerce kişinin resmî dilmizi kullanamamaları, okuma-yazma bilmeyen bir çok kişinin varlığı ve okullaşma oranının düşük oluşu bizi bu çalışmaya iten ikinci neden olmuştur.
3. Siirt GAP kapsamında olmasına rağmen, coğrafi konumu ve kırık arazi yapısı nedeniyle, GAP'ın nimetlerinden ve özellikle de tarım ve sulama sektöründen en az yararlanacak olan ilimizdir. Ancak, sanayi ve diğer alanlarda GAP Bölgesinde meydana gelecek tarımsal ve sınaî üretim artışı nedeniyle eğitilmiş (kalifiye) insan gücüne ihtiyaç duyulacaktır.
4. Cumhuriyetimizin 75. yılında, Aziz Atatürk'ün Türk Kadınına yüklemiş olduğu misyonu hatırlayarak Cumhuriyet Kadını çağdaş, eğitilmiş, kültürlü, üretken, bilinçli, duyarlı, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı ve saygılı hale getirmek yoluyla ulusal kalkınmada kadın ve erkeğin eşit görev ve sorumluluk yüklenmesinin sağlanması zarureti ... (Siirt Valiliğı, 1999b: 3-4)

Buradaki bütün bir iradenin basit bir devletin asimilasyon çabası olarak görülmesi mümkün değildir. Bu, yukarıdan beri sözünü etmeye çalıştığımız, modernleşme sürecinin ulus-devlet iradesinde tecessüm etmeyi arayışıdır. Bu arayış, kadının bir vatandaş olarak tanımlanıp inşâ edilmesi ve nasbedilmesine öncelikli bir önem verecektir. Çünkü kadın bedeni, çağdaş devletin önemli bir siyasal sembolizminin döndüğü bir alandır. O sadece kendi bedenini temsil etmiyor, bizatihi modernleşmenin açıldığı bir alanı sembolize eder. Kadının toplumsal hayata bir özne olarak girişi, modernleşme sürecinin de uygun taşıyıcılar bulması anlamına gelmektedir. Denilebilir ki, modernleşme kadının karnında büyür. Burada görülmesi gereken şeylerden biri, modern devlet iradesinin yaygın tezahürü. Yani burada valinin merkezî yönetimden bir talimat almadan kendisine verilen yetki alanında kendine yaratıcı muhayyilesiyle vazifeler ihdas edebilmesi. Ancak ihdas edilen ve merkezî olmayan bu insiyatif kullanımı, bu arayış, sonuçta devletin merkezîliğini daha da pekiştirecek eylemleri buluyor. İkincisi, bu iradede tezahür eden modernleşme ruhunun acil sorununun, kadının yüksek bir eğitim seviyesine çıkarılması veya gerçekten de feministleri memnun edecek bir eşitlik seviyesine yükseltilmesi değil, RİA uygulamasının % 2 seviyesinin üstüne çıkarılabilmesi, nüfus planlamasında gözle görülür somut bir mesafenin kaydedilebilmesidir. Diğer yandan kadının doğurup yetiştireceği çocukların kültürel uyumuna en azından engel olmayabileceği, biraz daha fazlasında bu uyumu kolaylaştırabileceği bir bilinç seviyesine ulaştırılmasıdır. Bunun için gerekli olan basit bir ideoloji vardır. Bu ideolojinin taşındığı başlıca aygıtlar, televizyon, radyo ve bir takım

sosyal mekanlardır. Siirt Valiliği, bu kızların birçoğunun okul sürecinden geçmediğinin farkındadır. Gerçi, bundan yaklaşık 10 yıl önce Kürtçe konuşmanın serbest bırakılmasını savunan dönemin başbakanı Turgut Özal'a itiraz edenlere kendisinin büyük bir özgüvenle verdiği cevapta belirttiği gibi, televizyon denen aygıt buralarda bile kimsenin yerel bir dili aramayacağı, kendiliğinden bir kültürel türdeşleşmeye, veya bunun bir diğer adı olan kitle toplumuna yeterince yol açmaktadır. Ancak bu kendiliğinden sürecin başka yollarla desteklenmesi, Muharrem Sevil'in "modernleştiriciler" dediği (1999) bürokratik müdahaleler bu süreci kuşkusuz hızlandırır. TOKAP projeleri yoluyla bir araya gelen kızların sosyalizasyon sürecinde bu ivme yeterince alınmaktadır. Nitekim sunuş metninde belirtilen Projenin stratejileri bu açıdan yeterince ilginçtir:

1. Ülkemizde, yaygın eğitim alanında Halk Eğitim Merkezleri ve Çıraklık Eğitim Merkezleri gibi kurumlarımız çok verimli hizmetler sunmaktadır. Ancak bu eğitimler, önceden belirlenen ve genelde de şehir merkezinde bulunan binalarda verilmekte, ve kursiyerlerin bu merkezlere gelmesi beklenmektedir. Oysa, kenar mahalle insanı kent merkezindeki kurslara gitmekte ürkek davranmakta, bu ise geniş halk kitlelerinin yaygın eğitimden yararlanmasına çok fazla fırsat vermemektedir.

Tarafımızca hazırlanan bu projede ise, önce kursiyerlerin nerelerde bulunduğu ve nerelere gelebileceği, alan taraması ile tespit edilmiş, varsa yakınlarındaki okulda kurs açılmış, yoksa onlara en yakın ev kiralanmış veya bizzat kendi evleri kurs yeri olarak kullanılmıştır. Bu da varoşlarda yaşayan geniş halk kitlelerinin kurslara katılımına imkan sağlamıştır.

2. Bir ışıkla karanlığın boğulamayacağı, on bin ışıkla karanlığın

boğulup, aydınlığın egemen olabileceği varsayımından hareket edilmiş ve kurs sayısı ile kursiyer sayısının yüksek olması sağlanarak bu kurslarla topluma vermek istediğimiz değerlerin moda haline gelmesi ve tüm toplumu sarması hedeflenmiştir.

3. Kurslara katılımını beklediğimiz kitlenin eğitim-kültür düzeyinin yanında ekonomik durumu da düşük olduğu için Devletimizin müşfik eli olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının imkanları kursların cazibesini artırmak için kullanılmıştır.
4. İşsiz lise ve dengi okul mezunu genç kızlarımızın atıl işgücü değerlendirilerek genç kızlarımızın projede 10-15 milyon TL. ücretle öğretici olarak görev alması sağlanmış, bu suretle zirai ve sinai alanda toplu istihdam imkanı hemen hiç olmayan ilimizde, küçük çaplı da olsa 400 kişinin istihdamı sağlanmıştır.
5. Halk Eğitim Merkezi Müdürlüklerinin halen yürürükte olan müfredatlarının yanında, başta Aile Planlaması, Anne ve Çocuk Sağlığı, Çevre Sağlığı, Resmî Dilimiz Türkçe'nin doğru ve düzgün kullanımı, Nüfus ve Vatandaşlık ilişkileri vs. gibi konulara da öncelikle yer verilmiş ve bu konuda başta milli Eğitim Müdürlüğü olmak üzere İl Sağlık Müdürlüğü, Tarım Müdürlüğü gibi Kamu kurum ve kuruluşlarının her türlü imkanı bu kurslar için seferber edilmiştir.
6. Devletimizin her türlü desteğinin yanında, Ulusal yardımlaşmaya fırsat tanınmış, Sivil Toplum Örgütlerine Basın Kuruluşlarına, Resmî, Özel ve Tüzel kişilere proje gönderilmiş ve buralardan maddi ve manevi destekler gelmiştir. Bu desteklerle birlik ve beraberliğimizin pekişmesi hedeflenmiştir (age: 4-5).

Amaçların bu şekilde zikredilmesinin hemen arkasından bu projeden alınan sonuçlar zikredilmektedir. Bu sonuçlar, kuşkusuz,

Valilik bakışaşıısıyla tespit edilmiş olan sonuçlardır. Bunun halk katında nasıl karşılandığı üzerine gerçek işaretler almamız şu anda mümkün değildir. Ama bu hâliyle bile, yukarıda modernleşme iradesinin bir iktidar iradesi olarak nasıl işlediğini gösteriyor. Halk katında veya eğitilen kitleler üzerinde bunun nasıl bir etkisi olduğunun gerçek tespiti, kuşkusuz, öğrencilerle derinlemesine mülâkatlarla mümkün olacak bir şeydir. BİR sonraki bölümde, TOKAP kurslarına devam etmekte olan kızlarla yapılan anketler ve bu anketler esnasında yapılmış mülâkatlardan izlenimlerimizi aktarmaya devam edeceğiz. Şimdi yine Valiliğin raporunda, sözkonusu projenin alınmış olduğu farzedilen sonuçlarının nasıl anlatıldığına bakalım:

Örgün Eğitim Alanında:

Kurs kayıt çalışmaları esnasında okul çağında olup da okula devam etmeyen öğrencilerden çoğunluğunu kızların oluşturduğu yaklaşık 12 bin çocuğun kendileri ve velileri iknâ edilerek, önlük, kitap, kırtasiye ve diğer ihtiyaçları Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfınca karşılanmak sûretiyle okullara kaydı yapılmıştır.

Yaygın Eğitim Alanında:

1. Projenin ilk yılında 652 kursta 11.631 kursiyer eğitime alınmış, ikinci dönemde açılan 893 kurs ve 14.896 kursiyer ile okuma-yazma, el sanatları, sağlık, aile planlaması, ev ekonomisi, halıcılık, kilimcilik, giyim, trikotaj dallarında açılan kursların toplamı 1545'e ulaşmış, eğitime alınan kursiyer sayısı 26527'yi bulmuştur.
2. TOKAP Projesinin başlangıcında, Türkçe'yi bilmeyen veya

yeterli düzeyde kullanamayan bir çok kursiyerimizin iyi derecede Türkçe konuşma ve anlamaya başladığı müşahede edilmiştir.

3. Projenin son aşamasında, kursiyerlerin istihdamına yönelik faaliyetler hedeflenmiştir. Ancak ilkokul mezunu olan ya da eğitim-kültür düzeyi belli bir aşamada olan kursiyerlerimiz için başta biçki-dikiş olmak üzere trikotaj, halıcılık, kilimcilik ve el sanatları dallarında kurslar açılmış, bu kurslara devam eden kişi sayısı 6392'ye ulaşmıştır.

Nüfus müdürlüğünce

İl genelinde resmî nikahsız olduğu tespit edilen 3596 çiftin resmî nikahı kıyılmış, doğum kaydı bulunmayan 16016 kişinin doğum kaydı yapılmıştır.

Kültür Alanında

Sosyalleşmede önemli yeri olan eğlencenin, tiyatronun, sinema ve müziğin yadsınamaz oluşundan yola çıkılarak, projenin başından bu yana sosyal ve kültürel faaliyetlere ağırlık verilmiş, bu kapsamda:

1. Proje kapsamında Siirt Valiliği bünyesinde kurulan (SİSKAV) "Siirt İlim, Spor, Kültür ve Araştırma Vakfı"nca Türk Sanat Müziği Korosu, Folklor grubu ve Tiyatro grupları oluşturulmuştur. Türk Sanat Müziği korosunca anlamlı gün ve gecelerde konserler verilmiş, Tiyatro grubunca hazırlanan ve yöre kadınının eğitiminde önemli bir yeri olan "BERDEL" adlı oyun, il genelinde yaklaşık 20 bin kişiye sunulmuştur. Hâlen "Ayşe'nin Dünyası" adlı oyunun sahneye konma çalışmaları devam etmektedir.
2. Program dahilinde tüm kursiyerlerimiz için müzik öğretmenleri ve mahalli sanatçılarımızın organizesinde matinelere düzenlenmiştir. Bu matinelere kursiyerler ve akrabaları olmak üzere yaklaşık 15.000 kadın iştirak etmiştir.

3. Dünya Kadınlar Günü, Anneler Günü, Aile Haftası ve bunun gibi kadını ilgilendiren önemli gün ve haftalarda bizzat kursiyerlerimiz tarafından sazlı sözlü eğlenceli anma günleri düzenlenmiş, katılımın beklenenin üzerinde oluşu Siirt'li kadının sosyal statüsünün yükseldiğinin bir göstergesi olmuştur.
4. Matineler dışında kapalı spor salonunda TRT Genel Müdürlüğünce gönderilen ses sanatçıları ve Mahalli sanatçılar tarafından kursiyerlerimize toplu olarak konserler verilmiştir.
5. Her türlü eğlenceye ve sosyal faaliyete kursiyerlerimiz bizzat kendileri iştirak ederek kendi içlerinden halk müziği korusu, folklor grubu ve tiyatro grupları oluşturmuşlardır.. Bu gruplar zaman zaman hem kursiyerlere hem de Siirt halkına faaliyetlerini sergilemektedir.

Bütün bu yapılanların yanısıra, şifahen öğrendiğimize göre, tüm kursiyerlere yerel sanatçılar tarafından, periyodik olarak, öğretmen evi düğün salonu ve ilçe merkezlerinde eğlence matineleri düzenlenmekte ve kursiyerlerin büyük bir çoğunluğunun katılımı sağlanmaktadır. Bu vesileyle eğlence matinesine bir kez gelen kızlar, her şeyden önce şehirli giyim-kuşam ve davranış kültürünün çekim alanına girmiş oluyor. Bu arada yine valiliğin organizesi ile ülkenin sevilen pop müzik gruplarından AYNA grubu başta olmak üzere yukarıdaki maddelerde de zikredildiği gibi TRT sanatçıları ve yerel sanatçılar tarafından muhtelif tarihlerde şehrin Atatürk Stadpuunda kursiyerlere yönelik olarak ücretsiz bir çok konser düzenlenmiş. Bu kurslara, kursiyer kızların büyük bir çoğunluğu katılmak sûretiyle İzmir'de veya Ankara'daki herhangi bir konser salonunda sergilenen popüler kültür davranışları sergilenmiş, kültürel bütünleşmenin en azından bu boyutu başarıyla sağlanmıştır. Yine bir organize faaliyet

olarak Cumhuriyetin 75. yıl dönümü kutlamaları nedeni ile proje çerçevesinde kursiyerlerden oluşturulan tiyatro grubu, folklor ekibi, halk müziği korusu gösteriler sunmuş; ilk defa heykelcilik alanında önemli eserler vücuda getirilmiş, bu eserlerle de Cumhuriyet Eserleri Müzesi kurulmuş. Sporun birleştirici, insanları kaynaştırıcı vasfına sıkça atıfta bulunularak il genelinde 5 semt sahası açılarak hizmete sokulmuş ve bu kapsamda çeşitli spor dallarında dereceye giren sporculara para ödülleri verilmiş, tüm sporculara eşofman, forma, spor ayakkabısı vb. spor malzeme yardımı yapılmıştır.

Siirt Valiliğnin yayınladığı raporda da zikredilen bu faaliyetler şu başlık altında sunulmaktadır : "Eğitim ve Devletin Sesini Duyurma." Kuşkusuz, Valilik işin âsâyiş kısmıyla bir miktar daha fazla ilgilidir. Bu, bölgede sıcak bir fenomen olarak ortada duran terörün âcilen dayattığı bir anlayıştır ve bunu anlamak mümkün. İşin diğer bir yönü, bu faaliyetlerin hiçbirisi olmasa bile, küreselleşmenin Hakkari'sini, Eruh'unu, Şemdinli'sini ayırdetmeyen yayılımının buralara da bir şekilde nüfûz edeceğiydi. Bu, birilerinin âsâyiş kaygısından da bağımsız olarak, salt metalaşma süreci ve kapitalizmin önü hiç bir şekilde önlenemeyen kâr güdüsü yüzünden olacaktır. Valilik üstüne aldığı bu vazifeyle süreci bir şekilde hızlandırmıştır belki, ama manzarayı, bölgedeki diğer illerdekinden, örneğin, Batman, Diyarbakır, Van, Bitlis gibi illerdekenden, radikal anlamda farklılaştırmış olduğunu söylemek çok zor. Valilik devletin sesini duyurma çabasında, çünkü o yönde ciddi kaygıları var. Hedeflediği nüfus, aynı zamanda terörün de hedef nüfusedir ve bu çabalar sayesinde onların kazanılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Tarkan dinleyen gençlerin artık Şiwan Perwer dinlemeyeceği, Şiwan

dinlemeyenlerin artık teröre de sempati duymayacakları yolunda naif bir beklentiyle hareket etmektedir. Oysa yaptığımız anketler ve gözlemler şunu net bir biçimde ortaya koydu, genç erkekler aynı anda, hem (kültürel apolitizasyonun en simgesel bir ismi olarak) Banu Alkan'ı dinliyorlar hem de (politizasyonun en önemli simgesel ismi olarak) Şiwan Perver'i. Gerçi bu konuda TOKAP projesi kapsamındaki kızlarda biraz daha açık bir fark görülebiliyor, ama bu fark da sonuçta bunları tamamen apolitize etmiş olmuyor.

Bu konudaki gözlemlerimizi Valiye veya Valilik yetkililerine aktardığımızda, kendilerini, başarılılıkları konusunda büyük büyük bir özgüven içinde bulduk. Valiye başarılı olduğunuzu nasıl ölçüyorsunuz? sorusunu yönelttiğimizde, bence büyük bir risk aldı ve yaklaşan seçimlerde HADEP'in alacağı oylardaki düşmenin başarılarının en büyük göstergesi olacağını söyleyiverdi. Kendisine göre kendi kurslarında eğitim gören, stadyuma gidip konser dinleyen, sosyalleşen veya bizim deyimimizle modernleşen kızlar artık siyasete ilgi duymazlardı. Oysa modernleşme demek teröre sempatinin azalması anlamına gelmiyordu. Hatta modernleşmenin daha yüksek düzeyde cereyan etmiş olduğu Batman ve Diyarbakır gibi yerlerde HADEP'in oylarının daha fazla çıkmış olması bile sözkonusudur. TOKAP çalışmalarının kültürel türdeşleşme yolunda atılmış önemli bir adım olarak modernleştirici potansiyeli tabii ki inkar edilemez, ancak kültürel türdeşleşme demek her türlü siyasal kimlik algısı veya iddiasının tamamen yitip gitmesi anlamına da gelmiyor. O bir fay olarak hep varolmaya devam eder. Türdeşleşmenin cereyan ettiği alan, insanların küresel tüketim ve metalaşma sürecindeki rollerinin dağıtıldığı alandır. Bu alandaki

gelişmeye hiç bir din ve millet mensubu direnemez gibi görünüyor.

Valiliğin, konuyu bir âsâyiş sorunu olarak alan yaklaşımı çerçevesinde,

"... terör yangını söndürülmüş, devletine bağlı, milliyetçi, Atatürk'ün aydınlık yolunda yürüyen insanlarımız yetiştirilerek yangın yerinde gül fideleri dikilmiştir. Bu fidelerin solmaması, büyüüp serpilmesine yardımcı olmak için milli birlik ve beraberliğimize yönelik, insanlarımızı birleştirici kaynaştırıcı mesajların halkımıza ulaştırılması sûretiyle sulanması, devletin sesini duyuramamasından kaynaklanan boşluğun doldurulması;

İlimizde yayın yapan yerel radyo ve TV'lerin belli eğilimleri olduğu, bu yönde yayın yaptıkları dikkate alındığında, bu yayınların menfi etkilerinin bertaraf edilmesi;

Kurslara alınan 24.000 kadınınımızın yanı sıra, geniş kitlelere ulaşabilirliği açısından eğitimde tartışılma yeri olan radyo yayınlarıyla, daha önce TOKAP Projeleri Radyo Bağış kampanyası kapsamında kursiyerlerimize dağıtılan el radyoları da kullanılarak kursiyerlerimizin güzel Türkçemizi konuşma ve anlamalarına yardımcı olmak amacıyla Türkçeyle haşır-neşir olmalarının sağlanması, kadınlarımıza ve geniş halk kitlelerine genel sağlık, hijyen, çocuk bakımı, ilk yardım, aile planlaması, ev ekonomisi vb. konularda eğitim verilmesi (Siirt Valiliği, 1999a: 7).

Vali'yle sohbetimizde, kendi çalışmalarının başarısı

konusunda bir veri olarak bizzat teör örgütünün propagandalarını da gösteriyor. Avrupa'da yayın yapmakta olan *Özgür Politika* isimli örgütün yarı resmi gazetesinde kendi faaliyetlerini konu etmek üzere yer alan haberi büyük bir övünçle sunuyor. İnternet'ten alınan sözkonusu haberde Siirt'in devlet tarafından asimilasyon için pilot kent olarak seçildiği iddia ediliyor. Oysa, bütün bu çalışmaların gerekten de bir pilot faaliyet olarak mı düşünüldüğü soruma, daha önce de zikrettiğim gibi Vali'nin ve çevresindekilerin (hatta muhaliflerinin bile) ısrarla, bunun tamamen Vali'nin kendi özel projesi olduğu cevabını alıyoruz. Haberin veriliş biçimine ise şiddetli bir eleştiri eşlik ediyor. Bütün bu çalışmaların hepsi bir haber olarak Siirt Valiliğinin verdiği rakamlar da nakledilerek devletin "sistematik ve uzun vadeli bir kültürel asimilasyon programı"nın bir parçası olarak değerlendiriliyor. Hatta kızlara yönelik çalışmalar, daha ağır bir duyarlılık gösterilerek eleştiriliyor. "Devletin Siirt'teki yeni mesleği: Çöpçatanlık" altbaşlığının atıldığı yazıda "mahallelerde bulunan her okul ve ev asimilasyon okuluna dönüştürülerek" asimile oranının % 100'e çıkarılması hedefleniyor" şeklinde ifadeler var. Ayrıca "devlet güçlerinin baskıları sonucu köylerini boşaltmak zorunda kalan ve Siirt'te açlık ve soğuğa karşın yaşam mücadelesi veren insanlara devletin yaptığı 'hizmet'lerden bir tanesini de Radyo oluşturuyor. Siirt Valiliği tarafından organize edilen "Kadının Sesi Radyosu" hayata geçirilen asimilasyon projesinin bir bölümünü oluşturuyor. Yapılan yayınlarla günlük olarak Siirtli kadınları kendi kültürlerinden yabancılaştırma hedefleniyor" (*Özgür Politika*, 20.01.1999) şeklindeki ifadeler, Valiyi doğru yolda olduğu duygusuna yöneltmiş. Aslında bu

Çalışmada, işin bu boyutu üzerinde fazla durmayı düşünmedik.

Bu konu bir asayiş ve terörle mücadele kapsamına girdiği için, bu alandaki gelişmeleri sosyolojik olarak izlemek bir hayli zor oluyor. İletişim ortamının Habermas'ın meşhur deyi miyle maksimum düzeyde tahrif olmuş olduğu, sözün gerçek karşılığından alabildiğine uzakta durduğu bir ortamdır bu. Devlet ile terör örgütü karşısında sıkışıp kalmış halkın hangi sözünün veya davranışının hangi anlama geldiğini tespit etmek çok kolay olmasa gerek. Ancak, hangi amaçla yapılıyor olursa olsun, bir çok davranış veya sözden bir çeşit modernleşme eğilimini saptamak o kadar zor değildir. Kadınların sağlık ocağıyla tanışması; gündelik hayatta daha fazla radyo veya televizyon izlenmesi; insanların en çok dinlediği müzik dolayısıyla hangi kültürel veya duygusal atmosfere daha yakın durduklarını test etmek imkansız görünmüyor. O amaçla, daha önceki bir çalışmada (Aktay, 1999) Siirt ve Batman'daki lise öğrencilerinin hayatla ilgili bazı tutumlarını bu tür sorularla tespit etmeye çalışırken yaptığımız buydu.

7- KURSLARDAN ANKET VE İZLENİMLER

Bu amaçla, Siirt'in şehir içinin yanısıra ilçelerinin de her tarafına yayılmış bulunan kurslara devam eden kızlarla görüşerek bazı konulardaki tutum, görüş, durum ve davranışlarını tespit etmek istedik.² Bunun için, bir kısmı daha önceki lise öğrencileriyle yapılmış sorulardan oluşan toplam 50 sorunun sorulduğu bir anket formu düzenledik ve Siirt il merkezinde bunu uygulamak üzere yola çıktık. Kurslar her tarafa yayılmış dedik, gerçekten de bu açıdan Valiliğin kaydettiği gerçek anlamda bir başarıdır. Normalde şehir içinde bulunan Halk Eğitim Merkezleri bu iş için başta düşünülmüş ama, kızların büyük bir çoğunluğunun değişik nedenlerle bu kurslara devam edemeyecekleri düşünüldüğünden, onların ayağına kadar gidilmiş. Değişik nedenler derken, her şeyden önce anne ve babalarının genç kızların dışarıya çıkmalarına izin vermeyecekleri akla gelebilir, bu kısmen de böyledir, ama bir sebep daha söylendi ki, gerçekten çok içler acısı bir durumdu bu. Kızların çoğunun, dışarıya çıkarken üzerlerine alabilecekleri ve utanmadan şehir içinde gezinebilecekleri bir kıyafetleri yokmuş. Kuşkusuz bu sorunun her

2. Burada kullanılan "biz" zamiri, başta Mevlüde Ayyıldızoğlu olmak üzere anketörlerin aktif, hatta öncelikli katılımını ifade etmektedir. Kurslara herhangi bir erkeğin girmesi bile çok zorken, anket düzenlemek üzere giren yabancı bir erkeğin sağlıklı cevaplar alamayacağı izlenimini başta edindiğimizden, anket ve mülâkatlar Mevlüde Ayyıldızoğlu tarafından Kürtçe'yi iyi bilen anketörlerin yardımıyla yapıldı. Burada tablolardan ayrı olarak nakledilen izlenimler, büyük ölçüde Ayyıldızoğlu'nun kaydettiği gözlemlere dayanmaktadır

birine bir kıyafet verilmekle giderilebileceği düşünülebilir, ancak yaygın bir ruh hâli olarak genç kızlarda hâlâ bir "şehir korkusu" nun mevcudiyeti tespit edilmiştir. Bunun üzerine, hedeflenen programların aksamaması için ilginç bir yöntem bulunmuş ve kurslara şu veya bu nedenlerle gelemeyebilecek kadınlar için mahallelerde, hatta sokaklarda, herhangi bir ev, uygun bir dükkan veya mekanda kurslar açılmış. O kurslara Valilik, düşük bir ücretle çalışan lise mezunu bayan öğretmenler atamış; periyodik kontrollerle de belli bir müfredatın belli bir performansla takip edilmesi sağlanmaya çalışılıyor. Bu durumda salt öğretici açısından bakıldığında bile toplam 893 lise mezunu genç bayana iş imkânı sağlanmış. Bu arada trikotaj, kilimcilik, halıcılık ve bunun gibi kurslarda eğitim gören kızlar da eğitimleri esnasında aynı zamanda küçük çaplı da olsa aile bütçesine katkıda bulunabilecek bir gelir elde edebiliyorlar. Hatta bu "küçük çaplı" sözünün altını çizerek üzerinde biraz daha durmamız gerekiyor. İşsizliğin alabildiğine yoğun olarak yaşandığı bir bölgede, bu yolla elde edilen gelir kesinlikle azımsanmayacak ehemmiyette bir gelir sayılıyor. Bu konuda da çok etkin bir sistem geliştirilmiş. Sistem tamamen rekabet ve primli teşvik esasına dayalı olarak post-fordist bir organizasyon prensibini andıracak şekilde işliyor. Kurslara devam edenler aynı zamanda sabit olarak aldıkları cüz'i bir ücretin ötesinde zorunlu olarak ürettikleri miktarı aştıklarında parça başı prim alıyorlar. Ne kadar çok çalışırlarsa o kadar çok para kazanacaklarından, emek yine de çok ucuz da olsa kazançları da o oranda artıyor. Üretilen miktar belli bir istihap haddini aştığında kursun öğretmenin gelirine de yansıdığından, öğretmen de sistemin daha verimli işlemesi için

rasyonel yolları bulup bunu tüm organizatörlük yeteneğine yansıtıyor.

Bu durum özellikle kadının göç sürecinde beliren rolü konusunda çok önemli iki gelişmenin ortaya çıkmasına yol açıyor: Birincisi alabildiğine pre-modern bir hayat tarzından, emeğini kapitalist bir işletmede satarak geçimini sağlamaya çalışan, dolayısıyla işçileşen bir nüfus olmak bakımından kadın bir bakıma erkeğini öncelemiş oluyor. Çünkü aynı verimlilik veya etkinlikte erkekler için şehirde gelişmiş bir istihdam imkânı ya yok veya görece daha yavaş oluşmaktadır. Tabi bunun öneminin, köyden kente göçün akabinde yaşanan herhangi bir işçileşme süreci ile bunun sosyal ve kültürel düzeydeki modernleştirici sonuçları hakkındaki sosyolojik literatür eşliğinde daha iyi değerlendirilebileceği açıktır. İkincisi, bunun doğal bir sonucu olarak ev içerisinde de ekonomik bağımsızlık olmasa bile, görece bir özerklik kazanmış bir kadının ev içi etkinliğinde gözle görülür bir artış söz konusu olmaktadır. Bu da şehir hayatını karakterize ettiği söylenen bir eşitleşme sürecini teşvik edici oluyor.

Kurslara devam eden kızların yakınlarıyla veya halkın diğer kesimleriyle yaptığımız görüşmelerimizde, herşeye rağmen kurslara devamın pamuk ipliğiyle bağlı olduğu, bir-iki gelen kadın veya kızların üçüncü kez gelmesinin hiç bir garantisi olmadığını söylediler. Oysa gördük ki, kızların kursa devam etmesi hem aileler açısından hem de devam eden kızlar açısından çok teşvik edici şartlarla temin edilmiş durumda. Mahallelelere kadar bu işi yaygınlaştırmak zaten çarşıdan geçerek Halk Eğitim Merkezine kadar gitmenin gerek ahlâkî gerek maddi caydırıcılığını gidermeyi

amaçlamıştı. Bu kurslarda istihdam sağlamak ise asıl cezbedici faktördü. Öğrencilerin hem kendilerini hem de ailelerini ilgilendiren bu teşviklerden biri de, kursa devam eden kadınlara her ay türü ve miktarı eldeki olanaklara göre değişmekle birlikte aynı yardımlar yapılması. Bir ay beş kiloluk salça, diğer ya beş kiloluk yağ, başka bir ay giyim-kuşam ve bunun gibi yardımlar. Yardımlar özellikle giyim-kuşam cinsinden verildiğinde, valilik yetkilileri, halk arasında bunun "kızların ahlâkını bozmak, onlara minik etek veya kot pantolon giydirek ifsâd etmeye çalışmak" olarak dedikodusunun yapılmasından çok şikayetçiler. Oysa bütün yardımlar, bu kampanyayı bilen şehir içi veya dışından işadamlarının gönderdikleri bağışlarla temin ediliyor. Ne gönderiliyorsa onu verdiklerini; hatta bazen gelen yardımlar arasından şehrin giyim kuşam standartlarında ahlâkî sayılmayabileceklerinin alıkonulduğunu uzun uzun anlatıyorlar.

Bununla birlikte, bütün bu yardımların vazgeçilmeyen bir türü de, kuru gıda yardımı cinsinden yapılan ve belli şartlara bağlanmış olanlarıdır. Bu yardımlarda kurslara devam mecburiyeti arandığı gibi, aynı aileden bir kaç kişi katılmış olsa bile, her birine adam başı yardım hakkı düşüyor. O yüzden aynı aileden farklı yaşlarda bir çok kişi katılabiliyor ve katılanların yaşça küçük olması halinde onlara tahakkuk eden iş yükümlülüğünün çoğu büyük ablanın sırtında kalır. Abla hem kendi işini yapmak, hem de küçük kardeşleri adına da iş yetiştirmek gibi yoğun bir tempoyla çalışmak zorunda kalabiliyor, çünkü kursa gelen kardeşler, salt o yardımı ve adam başı aylık maaşı hakedebilmek, dolayısıyla ailenin toplam gelirini artırabilmek için bu yola tevessül ediyorlar.

Buna yöneticiler göz yumyorlar diyemeyiz, teşvik bile ediyorlar, çünkü sonuçta işin toplam hacminde bir düşüş olmuyor ve birim maliyet yükselmiyor, bir. İkincisi ise, bu gelir getirici kursa devam etmenin tamamen eğitici başka bir kursa devam şartına bağlanmış olması. Zaten bu konudaki her talebi ise yukarıda anlattığımız sebeplerle kâr sayan bir kültür hizmeti anlayışı var Valilikte. Hafta içi hergün sabahdan akşama kadar devam eden ve bir kurs olmaktan ziyade artık bir atelye üretimine dönüşmüş olan bu mekanlara devam etmenin kendisi giderek bir imtiyaza dönüştükten sonra, bunu hakedebilmek için başka şartlar da ileri sürülmüş. O da kızların hafta sonu Türkçe, Nüfus planlama, doğum kontrol, İnkılap tarihi, vatandaşlık bilgileri, ana ve çocuk sağlığı ve sair derslerin alındığı kurslara devam mecburiyetidir. Kızların büyük bir çoğunluğu bu eğitime biraz kerhen ve gönülsüz gidiyorlar, ama düzenli olarak verilen kuru gıda yardımı ve kurslardan elde ettikleri gelir dolayısıyla buna katlanmak zorunda hissediyorlar kendilerini. Bir bakıma elde ettikleri faydanın asıl bedelini bu şekilde ödediklerini düşünenler bile oluyor. Bu kursların düzenlenmesinde, Valilik açısından elde edilen en önemli faydalardan biri de zaten bu eğitimin gerçekleşmesi addediliyor. Bİrer özne ve yurttaş olarak kurulan "kadın" ın iyice etkinleştirildiği aile içerisinde, modern devletin en önemli ideoloji taşıyıcısı durumuna bu yolla gelmesi fîilen mümkün olabiliyor. Valilik de kesinlikle bu işin bilincinde ve bir modernleştirici agenta gibi işlevini yerine getiriyor.

Tabîî kızların kurslara devamını sağlamanın öğrencilerle ilgili teşvik edici bir yönü de, bizzat onlardaki sosyalleşme isteği olduğu görülüyor. Öğretmenleriyle normal okullardakinden görece

daha gevşek bir disiplin ilişkisi içerisinde bir araya gelen kadınlar, kurs ortamını her gün arkadaşlarıyla bir araya gelerek, sistematik olarak sosyalleşebildikleri bir mekan olarak görüyorlar ve hemen hepsi gönüllü olarak geliyor. Türkiye'deki köyün gelişim seyrinde bir durumu karakterize eden bir anekdot vardır. Köyde her evin içine girecek şekilde su getirilir de buna en çok kadınların sevineceği zannedilirken, en çok da kadınların üzüldüğü büyük bir hayretle gözlemlenir. Oysa bunun anlaşılır sebebi, kadınların evin dışına çıkmaları için köy yerindeki en önemli gerekçenin ortadan kaybolmuş olmasıdır. Kurs yeri de, köyden şehre göç etmiş insanların evin dışına çıkabilmek ve başka insanlarla buluşabilmek için aile reislerine (anne veya babalarına) karşı ileri sürebildikleri neredeyse tek gerekçe olduğu için, kızlar için bir özgürleşmenin (veya aslında serbestleşmenin) de ifadesi oluyor. Kızların sosyalizasyonunun da tabii ki değişik vecheleri oluyor. Bu her gün düzenli olarak geçilen yollarda bir erkekle düzenli olarak göz göze gelmek veya zamanla iletişim kurmak; veya üretilen malları almaya gelen insanlarla kurulan iletişim ve artık iyice yaygınlaşan bir ilişki biçimi olarak oğlan analarının görücü ziyaretlerine ev sahipliği yapmak şeklinde olabiliyor. Gerçekten de *Özgür Politika*'daki haberi doğrularcasına bu kurslar, bir "kız görme" mekânı işlevini yerine getirmeye başlamış. Kurslarda anketimizi sürdürürken bile bir kaç kadının bu amaçla gelişine şahit olduk. Bize bu durumun çok sık yaşandığı söylendi.

Kısacası kurslar, gelecekte nasıl bir gelişim seyri izler bilinmez, ama bugün için köyden yeni gelmiş sayılabilecek (aslında bir bakıma da sayılmayabilecek, çünkü çoğunun köyden geleli en az

bir kaç yıl olmuştur bunların. Hatta sadece % 18.1'i 1-5 yıldır bu şehirde yaşamaktadır. Geriye kalanların yarısı 6-10 yıldır diğer yarısı da bundan çok daha uzun zamandır burada yaşamakta) olan bu insanların şehrin kültürel ortamına uyum sağlama işlevini bir ölçüde görüyor. Bir ölçüde diyoruz, çünkü bu kadınlar, mahallenin dışına çıkmadığı için veya zaten her kurs aşağı yukarı aynı özelliklere sahip insanların devam edebileceği kadar dar bir çevreye hitap ettiği için, sonuçta aynı köyden insanların yoğunlukta olduğu birliktelikler meydana geliyor. Bu da eski köy ilişkilerinin şehirde sürdürülmesinden, dolayısıyla şehir hayatının yabancılığının giderilmesinden başka bir anlam taşımayabiliyor. Muhtemelen kadınlar için bu kurs ortamında yeni olan şey, öğretmen ve bu kursa daha önce hiç tanımadıkları bir köyden veya başka bir ortamdan bir kaç insanın da kursa dahil olma ihtimalidir. Kuşkusuz öğretmen faktörü ve sözkonusu ihtimal azımsanacak ihtimaller değildir. Öğretmen, en kötü şartlarda bile, ilişkilerin geleneksel tarzdan çıkmasını sağlayabilecek yepyeni bir boyut sağlar. Kadınların çoğunun kendi köylerinde zaten tanışık olduğu bu figür, büyük ölçüde Kur'an kursu hocalarından görüp uyarladıkları bir figürdür. Ancak yine de, Kur'an kursu hocasının bu yeni sayılabilecek boyutuna karşılık, onun genellikle köy yerinden ve geleneksel yaşantılarının çok alışıldık bir parçası olması gibi bir durum da sözkonusudur.

Kurs mekânlarının, daha önce de değindiğimiz gibi ya bir dükkandan bozma veya bir evde, örneğin öğretmenin kendi evinin bir odasını düzenlemesiyle oluştuğundan, bir miktar derme çatma bir görüntü arz ediyor. Öğrenciler, buraya bir miktar da okulculuk oynar

gibi geliyorlar, o yüzden okul veya kurs atmosferinin oluştuğunu söylemek biraz zor. Şehir hayatıyla çok ânî birleşme zaten mümkün olmuyor, ancak bu yolla aslında biraz fazla yumuşak bir geçiş sağlanmış oluyor.

Aşağıda TOKAP bünyesindeki bütün kurslarla birlikte bu kurslara Mart 1999 itibariyle ilçe ilçe devam etmekte olan kadınların tam sayısı yer alıyor.

Tablo 1: Siirt İli ve ilçeleri Eğitim-Kültür ve Beceri Kursları Genel

Tablosu

KURSUN ADI	İL MERKEZİ	AYDIN-LAR	BAYKAN	ERUH	KURTA-LAN	PERVARI	ŞİRVAN	GENEL TOPLAM	
	ÖĞREN. SAYISI	ÖĞREN. SAYISI	ÖĞREN. SAYISI	ÖĞREN. SAYISI	ÖĞRE N. SAYISI	ÖĞREN. SAYISI	ÖĞREN. SAYISI	ÖĞRETİCİ SAYISI	ÖĞRETİCİ SAYISI
OKUMA-YAZMA HAFTA SONU	4598	94	960	780	1105	916	1576	601	10029
OKUMA-YAZMA EVLER	1278							91	1279
MAH. ARASI MESLEK KURSU	840							59	840
KİLİMCİLİK	110	10	80	35	85	54	30	24	404
HALICILIK	287		55	38	102	80	55	22	617
GİYİM	60	20	32	66	25	96	25	18	324
MAKİNE-NAKİŞ	90	40	105	15	30	127		23	407
TRİKOTAJ			10	20		35	15	4	80
EL SANATLARI DİĞER BEC. KURSLA	110	98	30	68	116	50	15	25	487
SOSYAL KÜLTÜREL	30	200		200				26	430
TOPLAM	7403	462	1272	1222	1463	1358	1716	893	14896

8- TABLOLARIN DEĞERLENDİRMESİ

Aşağıdaki tablolar, kurslara devam etmekte olan kızlara yöneltilmiş 50 sorunun cevaplarından oluşan dağılım tablosudur. Bunların SPSS programına aktarılmasıyla oluşan tabloda, aslında SPSS'e fazla iş düşmemiştir. Çünkü şehre geliş sürelerine veya şehre geliş nedenlerine ve nereden geldiklerine göre bir çapraz değerlendirme yapma konusunda baştaki niyetimiz, kızların tamamına yakınının zaten köyden göç etmiş olmasından dolayı fazla bir bilgi sağlamış olmayacaktı. Belki karşılaştırmalı bir çalışma yapmak gerekirse, ya değişik bir örneklem daha seçmek gerekebilir veya bu çalışmanın verilerini daha önceki çalışmamızın verileriyle karşılaştırarak bazı değerlendirmeler yapabiliriz.

Kuşkusuz TOKAP özelinde düşünüldüğünde, yaklaşık 18 bin kişilik, aynı durumda Siirt'teki diğer kadınların sayısı hesaba katıldığında neredeyse 50 bin kişilik bir nüfusun eğilimlerini saptayabilmek üzere 105 kişilik bir örneklem grubunun ciddi temsil sorunları olabilir. Üstelik bu sorun verilerin rastgele seçilmiş toplam 6 kurs yerinden alınmış verilere dayanıyor olması, temsil sorununu daha da pekiştirebilir. Çünkü genelde, yukarıda değindiğimiz gibi aynı özellikte insanlar bir kursta yoğunlaşabiliyorlar. Ancak, anket düzenlemek üzere seçilen kurslar, çeşitlilikleri itibarıyla kurslara devam edenlerin, devam şekilleriyle birlikte, genel eğilimlerinin hepsini uhdelerinde barındıran iyi seçimlerdi. Diğer yandan, alınabilecek bazı bilgiler konusunda kaydolun herkesin bazı bilgilerinin tutulabileceği bir istatistik değerlendirme bir açıdan daha

uygundur (dışarıda bir şey bırakmamak açısından) ancak bir bakıma da uygun değildir, çünkü alınmak istenen bazı bilgiler resmî bir kanaldan yöneltildiğinde anlaşılabilir bir çarpıtmayla ifade edilebiliyor. Biz bile, bırakınız Valilik görevlileri olmayı, Valiliğin iznini dile getirmiş olmakla bile sağlıklı bir iletişim kurmakta bir hayli zorlandık. Baştaki iletişimin sağlıksızlığını da ancak belli bir samimiyetten sonra, Valilik görevlisi olma ile Valilik iznine sahip olmak arasındaki fark onlarca da anlaşıldıktan sonra geçtiğimiz iletişim ortamının farkından anladık. Bu esnada, ailesinin köyden "iş bulmak" için gelmiş olduğunu söyleyenlerin tamamına yakınının, aslında "köyleri yakılmış" veya "terör" nedeniyle gelmiş oldukları anlaşıldı. Aslında görünürde hiç bir riskin bulunmadığı bu basit soruya bile verdiği cevabı değiştirmeyi gerekli görecektir bir tedirginlik içinde yaşıyor olmaları başlıbaşına kaydedilmesi gereken bir durumdur. Sohbetlerin biraz ilerleyen bir safhasında, kızların sorulan sorular karşısında gözlerinin dolması, yer yer hıçkırarak ağlamaları, bizi de hem duygulandırdı, hem de fazlasıyla şaşırttı. Örneğin, babalarının ne iş yaptığı yönündeki sorular bir çoğunu birbirleriyle anlamlı bir şekilde göz göze gelerek hıçkırıkları boşaltmasına yol açtı. Anladık ki, bunların babaları bu göç sürecinin bir yerinde ölmüş ve ölüm acısı hâlen yüreklerinde yanıyor. Özellikle sorulara bu şartlarda muhatap olanların bir kaç kardeş ayı anda kursa devam edenlerinin durumu çok daha belirgindi. Onlar ailece paylaşılan bir acıya bir anda tekrar dönmüş oluyorlardı.

Dolayısıyla bu ankette, sayıları yaklaşık 50 bini bulan bir nüfusun, sorduğumuz sorulara karşılık gelen eğilimlerini tespit etmekten ziyade, bu anket vesilesiyle giriştiğimiz derinlemesine

sohbet/mülâkatın sonuçları daha açıklayıcı ve aydınlatıcı olmuştur.

Öğrencilerin çoğu Türkçeyi ya pek bilmiyorlar veya düzenlemek istediğimiz anket sorularının çoğunu bile anlayamayacak kadar az biliyorlar. O yüzden anketlerimizin uygulanmasında Kürtçe bilen ve onları iyi anlayabilen anketörlerle beraber çalıştık. Bu durumda, anketlerin her biri bir bakıma derinlemesine bir mülâkat havasında geçti. Çok basit gibi görünen bir soruya bile, kızlar, bir anlam veremedi bakakaldıkları için onların diline çevirmek zorunda kaldık. Örneğin, "Siz mi daha dindarsınız yoksa babanız veya kardeşiniz mi?" sorusunu, kızların çoğu tuhaf karşıladılar. Anketörlerden biri "yani kim daha Müselman?" diye çevirmese bu sorunun karşılığını alamayacaktık. Yine hangi tür müzikten hoşlanırsınız gibi soruların da anlaşılmadığı ve bizim yaptığımız tasniflerin kızlar için pek bir anlam ifade etmediği görüldü. Onun yerine hangi şarkıcı veya hangi artisti sevip izledikleri sorulduğunda gerçek karşılığı alabilmiş olduk. Buralarda yapılacak anket veya sosyolojik veya antropolojik herhangi bir çalışmanın kesinlikle bu insanların dillerini bilenlerin de istihdamıyla yapılması gerektiğini bu vesileyle biraz daha iyi anlamış olduk. Şidi oluşan tabloları bir gözden geçirelim:

8.1 Genel Ekonomik, Demografik ve Eğitim Durum

Bu kısımda, anketimize cevap verenlerin genel ekonomik ve demografik durumuyla beraber, resmî eğitim durumlarını gösterir tablolar yer almaktadır. Öncelikle örnekleme dahil olanların kaç yıldır bu şehirde yaşıyor olduklarıyla ilgili soruya verilen cevapların tablosu.

Tablo 2: Kaç yıldır bu şehirde yaşıyorsunuz?

	Sayı	Yüzde
1-5 yıldır	19	18.1
6-10 yıldır	35	33.3
11-15 yıldır	14	13.3
uzun zamandır veya Zaten buralı	37	35.2
Toplam	105	100.0

Görüldüğü gibi, 105 kişiden sadece 19 kişi 1-5 yıldır bu şehirde yaşıyorsa da 68 kişisi yani % 64.8'i terör sürecinin başladığı tarihten sonra, yani büyük bir ihtimalle bu olayların bir sonucu veya zorlaması sonucunda göç etmiştir. Diğerleri ise, yani % 35.2'lik sayı, uzun zamandır buradadır veya zaten buralıdır. Bu rakamların ne Güneydoğu'nun ne de Siirt'in bütün tablosunu vermediğini, aksine sadece anket uyguladığımız örneklemin durumunu yansıttığını belirtmem, herhalde gerekmiyordur.

Tablo 3: Bu şehre nereden geldiniz?

	Sayı	Yüzde
Başka bir şehirden	7	6.7
Bu şehrin bir Köyünden	79	75.2
Başka bir şehrin bir köyünden	3	2.9
Bu şehrin bir ilçesinden	7	6.7
Başka bir şehrin ilçesinden	1	1.0
Zaten buralı	8	7.6
Toplam	105	100.0

Ancak bir sonraki tabloda (Tablo 3), şehirde kalış süresi ile gelinen yer arasındaki karşılaştırmada, sözkonusu % 35.2'yi oluşturan 37 kişiden sadece 8 kişi "zaten buralıdır". Demek ki, diğerleri de aslında buralı değildir ve son 15 yıldır göç etmekte olanlarla aşağı yukarı aynı kökene sahiptir. Şehrin bir köyünden, bu şehrin küçük bir

ilçesinden veya başka bir şehrin bir köyü veya küçük bir ilçesinden gelmiştir. Nitekim % 75.2'yi oluşturan 79 kişi Siirt'in yakın köylerinden, 3'ü de başka bir şehrin köylerindendir. Kursların büyük bir çoğunluğuna gidildiğinde çıkmakta olan tablo, üç aşağı beş yukarı aynıdır. Yine de örneklem olarak seçtiğimiz alanın büyük bir kısmının bu şehrin bir köyünden (% 79) veya başka bir şehrin bir köyünden gelmiş olması, seçimimizin amaçlarımız açısından isabetli olduğunu göstermektedir. Doğrusu, köyden şehre son 15 yıldır göç etmiş insanların hızlı şehirleşme sürecindeki sosyalleşmeleri açısından bir kesit verebileceğini düşünüyoruz.

Tablo 4: Kardeş Sayısı

s a y ı	y o k	1	2	3	4	5	6	7	+	Toplam
Yüzde	%	%	%	%	%	%	%	%	%	
Erkek	3	5					4	7	1 0 5	
Kardeş			2 0 . 0	3 5 . 2	1 7 . 1					100.0
K ı z	7						4	8	1 0 5	
Kardeş		1 0 . 5	1 4 . 3	2 1 . 9	2 3 . 8	1 1 . 4				100.0

Tablo 4'ün oluşmasını sağlayan "kardeş sayısı" sorusunu sorduğumuzda, yer yer karşılaştığımız ilginç bir durumu ilk etapta aktarmakta fayda var. Soruya muhatap kızların bir kısmının gözleri bir ânda dalıyor, bir süre sonra dolup ağlaşmaya başlıyorlar. Bazen başka türlü oluyor: bir iki kız birbirinin gözünün içine bir bakış atıyorlar, arkasından gözlerini yere eğip ağlamaya başlıyorlar. Birden bire salona hüzünlü bir hava hakim oluyor. Biz neler olup bittiğini anlamaya çalışırken, sorduğumuz soruda insanı hüzünlendirebilecek veya bu kızları üzebilecek ne olabileceğini şaşkınlıkla izliyoruz. Ancak bunun sebebini anladığımızda

şaşkınlığımız azalmıyor, daha da artıyor. Çünkü kızlar, özellikle erkek kardeş sayılarını az buluyorlar ve bu onlarda bir üzüntü sebebi oluyor. Özellikle babaları ölmüş olanları bu duruma çok acıklı bir manzara oluşturarak giriyorlar. Görülüyor ki, erkek kardeşi olmayan sadece üç kişi varken kız kardeşi olmayan 7 kişi var. Bir erkek kardeşi olan 5, kız kardeşi olan 11; erkek kardeşi olan 21, kız kardeşi olan 15 kişi var. 7 kişinin 7' veya daha fazla erkek kardeşi; 8 kişinin de 8'den fazla kız kardeşi var. Bu tablolar, çekirdek ailenin bu örneklemin kaynaklanmış olduğu kuşak özelinde hâlâ ne kadar uzak bir ihtimal olduğunu gösteriyor. Kuşkusuz bu kuşaktaki seyri izlemenin apayrı bir önemi olacaktır. Çocuk sayısının kültürel olarak bir çok imtiyazı da beraberinde getirdiği bir bölgedir Güneydoğu. Bunun önemi, önümüzdeki dönemlerde yaşan(may)acak gelişmelerin tespit edilebileceği bir nirengi noktası sunabilme ihtimalinde yatar. Tablo 30, 31 ve 34'te nüfus planlaması kursları alan kızların nüfus planlamasıyla ilgili hâlihazırdaki görüşleri yer almaktadır. Gerçekten yaşanması beklenen çekirdek aileye doğru gelişme, basit bir demografik geçiş sorunu olmayacak, önemli bir kültürel ve zihniyet değişiminin yaşanmasına da eşlik edecektir ve bu geçişin kısa bir süre içinde yaşanacak olmasının kuvvetle muhtemel olmasının kendine özgü sorunları olacağı açıktır.

Aşağıdaki Tablolar da Güneydoğu'daki eğitim öğretim durumunun kız kardeşler açısından bir değerlendirmesi var. Kursa devam eden kızların eğitim durumlarını ayrıca tespit edeceğiz (Tablo 8), ama kendi kardeşlerinin durumu nasıldır?

Tablo 5: İlköğretimde Okuyan Kardeş Sayısı

sayı	yok	1	2	3	4	5	Toplam
Yüzde	%	%	%	%	%	%	
Erkek	36	32	29	6	2		105
Kardeş	34.5	30.5	27.6	5.7	1.9		100.0
Kız	67	30	4	3		1	105
Kardeş	63.8	28.6	3.8	2.9		1.0	100.0

Tablo 6: Lisede okuyan kardeş sayısı

sayı	yok	1	2	Toplam
Yüzde	%	%	%	
Erkek	93	9	3	105
Kardeş	88.6	8.6	2.9	100.0
Kız	102	2	1	105
Kardeş	97.1	1.9	1.0	100.0

İlköğretimde okuyan kardeş sayısında bile görünen kadarıyla erkek ile kız farkı iki mislidir. Cevap verenlerin de kız olmaları dolayısıyla kendilerini saymamış olmaları muhtemel olsa bile bu sayıya 20 eklenir (Tablo 8). Bu durumda 116 erkeğe karşılık 75 kız ilköğretime devam etmektedir. Bu rakamlar veya bu % 66'ya 34'lük fark lise sıralarında iyice açılıyor, ama rakam da bir hayli düşerek açılıyor. 15 erkeğe karşılık sadece 4 kız liseye devam ediyor. Buna karşılık 93 kişinin liseye giden erkek kardeşi; 102 kişinin de kız kardeşi bulunmamaktadır. Tabii ki Tablo 7'deki rakam şaşırtıcıdır bu bakımdan çünkü sadece 3 kişinin üniversitede okuyan erkek kardeşi olduğu halde, 5 kişinin de üniversitede okuyan kız kardeşi bulunmaktadır.

Tablo 7: Üniversitede Okuyan kardeş sayısı

sayı	yok	1	Toplam
Yüzde	%	%	
Erkek	102	3	105
Kardeş	97.1	2.9	100.0

Kız	100	5	105
Kardeş	95.2	4.8	100.0

Kursa devam eden kızların tahsil durumuyla ilgili tablomuz da şu şekilde oluşmuştur: Okul okuma oranı bütün kademeler düşüldüğünde % 36.3 çıkmaktadır. Buna mukabil % 63.8'lik bir kesim hiç bir okul okumamıştır. Bu da kursun gerçek hedefine ne kadar ulaştığını gösteriyor.

Tablo 8: Tahsil durumunuz?

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Okuma yazma bilmem	26	24.8	31.3
Okur yazarım ama okul okumadım	27	25.7	32.5
İlkokul mezunu	20	19.0	24.1
Ortaokul mezunuyum	6	5.7	7.2
Lise mezunuyum	4	3.8	4.8
Boş	22	21.0	
Toplam	105	100.0	100.0

Tablo 9: Kız Çocukları ne kadar okumalıdır?

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Okul okumamalıdır	3	2.9	3.0
Yalnız Kur'an kursuna gitmelidir	4	3.8	4.0
Hem Kur'an kursuna, hem de ilkokula gitmelidir	8	7.6	8.1
Liseye kadar okumalıdır	8	7.6	8.1
Okuyabildiği kadar okumalıdır	76	72.4	76.8
Boş	6	5.8	
Toplam	210	100.0	100.0

Tablo 9'un oluşmasına yol açan soru, yukarıdaki tahsil durumuyla ilgili olarak kız çocukların belli bir etkileneşimin akabinde geliştirdikleri yeni fikirleri vermektedir. O açıdan bir çeşit modernleş(tir)me çabasının ilk sonucunun sınanabileceği bir sorudur. Nitekim, Sadece 3 kişinin kızların hiç okul okumaması gerektiğini; 4 kişininse kızların ilkokula gitmeksizin sadece Kur'an kursuna gitmesi gerektiğini; 8 kişinin hem Kur'an aralarındaki ayrımı reddederek her ikisine devam etmeleri gerektiğini düşünmekteyken, 8 kişi liseye kadar ve 76 kişi gibi büyük bir sayı da kızların okuyabildiği kadar okuması gerektiğini düşünmüş. Örneklemimizin eğitim ve öğretim durumuyla ve özellikle kız çocuklarının okutulmasıyla ilgili genel durumu tespit eden bütün bu tablolar, Güneydoğu'nun ve Türkiye'nin genelindeki ayı sorun baz alındığında şöyle bir tablo çıkmış oluyor:

1997-1998 eğitim-öğretim yılında ilköğretim okullarındaki öğrenci sayısı 22.017'si erkek; 11.043'ü kız; toplam 33.060 iken, bu rakam 1998-1999 eğitim-öğretim yılında 29.225'i erkek, 16.134'ü kız; toplam 45.359'öğrenciye çıkmıştır. Orana bakıldığında, ilköğretim

çağındaki erkek nüfusun okullaşma oranı % 71'den % 94'e; kız nüfusun okullaşma oranı ise % 35'ten % 52'ye yükselmiş. Toplamda bu oran % 53'ten % 73'e çıkmış. Görüldüğü gibi, yaklaşık 12.000 öğrencilik hiç de küçümsenmeyecek artış olmasına rağmen ilköğretimde % 100'lük Türkiye hedefine ulaşmak için daha çok yol kat etmek gerektiği anlaşıyor. Siirt Valiliği'nin 3 yıllık proje uygulaması bittiğinde 8 yıllık eğitim kampanyasının fiziki alandaki desteği ile birlikte Türkiye hedefi yakalanmış olacağı düşünülmektedir (Tablo 10-11).

Tablo 10: Siirt'te Toplam Öğrenci Sayısı

1997-1998

1998-1999

İLÇELER	İLKÖĞRETİM OKULLARI			GENEL VE MESLEKİ LİSELER			İLKÖĞRETİM OKULLARI			GENEL VE MESLEKİ LİSELER		
	KIZ	ERKEK	TO.	KIZ	ERKEK	TOP.	KIZ	ERKEK	TOP.	KIZ	ERKEK	TOP.
MERKEZ	5.631	10.346	15.977	537	2.493	3.030	7.208	12.137	19345	604	2.406	3.010
AYDINLAR	264	293	657				285	454	739			
BAYKAN	1202	2.266	3.462	23	226	249	1.817	3.143	4.960	20	204	224
ERUH	629	1.403	2.032	13	208	221	956	1.808	2.764	10	201	211
KURTALAN	1.860	4.928	6.788	134	787	921	3.100	5.761	8.861	138	698	836
PERVARI	758	1.513	2.271		134	134	1.394	3.266	4.660	2	123	125
ŞİRVAN	699	1.174	1.873	28	92	120	1.374	2.656	4.030	19	100	119
TOPLAM	11.043	22.017	33.060	735	3.940	4.675	16.134	29.225	45.359	793	3.732	4.525

Tablo 11: Okullaşma Oranı (1997-1998 / 1998-1999)

OKUL TÜRÜ		ÇAĞ NÜFUSU			MEVCUT ÖĞRENCİ			OKULLAŞMA ORANI		
		TOPL.	ERKEK	KIZ	TOPL.	ERKEK	KIZ	TOPL.	ERKEK	KIZ
İLK ÖĞRETİM	1997-98	62.000	31.000	31.000	33.060	22.017	11.043	% 53	% 71	% 35
	1998-99	62.000	31.000	31.000	45.359	29.225	16.134	% 73	% 94	% 52
LİSELER	1997-98	14.678	7.339	7.339	4.675	3.940	735	% 31	% 53	% 10
	1998-99	14.678	7.339	7.339	4.525	3.734	793	% 31	%51	% 11
Türkiye'deki hedef ilköğretimde % 100. Liselerde % 75 olarak belirlenmiştir										
Çağ nüfusunda hedef % 50'si erkek % 50'si kız olarak belirlenmiştir										

Son Beş Yıllık Dönemde Öğrenci Sayıları ve Okullaşma Oranı (ilköğretim)

		1998-1999		1999-2000		2000-2001		2001-2002		2002-2003	
İlk öğretim Çağ Nüfusu	Kız	26.666		27.986		28.889		30.028		30.950	
	Erkek	31.841		33.327		34.257		35.113		36.100	
	Toplam	58.507		61.313		63.146		65.141		67.050	
Derslik Sayısı		1.025		1.168		1.301		1.409		1.473	
Öğretmen Sayısı	Sınıf	987		1.056		1.215		1.279		1.524	
	Brans	189		244		236		299		370	
İlk öğretim Öğretmen Sayısı	Kız	15.300	%57	16.630	%59	20.839	%72	24.573	%85	24.858	%80
	Erkek	27.522	%86	28.177	%85	34.050	%99	35.325	%98	35.709	%98
	Toplam	42.822	%73	44.807	%73	54.889	%87	59.898	%92	60.567	%91

Görüldüğü gibi yukarıda verilen bilgilerle, Siirt çapındaki okullaşma oranı arasında bir tutarlılık söz konusudur. Bu açıdan örneklemimizin Siirt genelinin eğilimlerini en azından bu düzeyde yansıttığı söylenebilir.

Tablo 12: Oturduğunuz evde kirada mısınız?

	Sayı	Yüzde
Ev bizim	83	79.0
Kirada oturuyoruz	22	21.0
Toplam	105	100.0

Ailelerin büyük bir çoğunluğu % 79, bütün maddi sıkıntılarına rağmen, şehre geldikten sonra bir ev edinmişler. Bu "ev" in bu bölgenin insanı için özel bir anlamı olduğunu da ifade ettiği gibi, şehre gelenlerin köye gitme yollarının büyük ölçüde kapanmış olması anlamına da geliyor. Gerçekten buralardaki genel gözlemlerimizde edindiğimiz bir izlenim, ev sahibi olmanın bir çok ihtiyacı önceleyen bir hedef olduğudur.

Tablo 13: Ailenin bu şehre geliş sebebi

	Sayı	Yüzde
İş bulabilmek için	61	58.1
Tayin dolayısıyla	9	8.6
Köydeki zor şartların itmesiyle	10	9.5
Terör	25	23.8
Toplam	105	100.0

Bu soru aslında doğru cevaplanmamış bir soru olduğu halde özellikle naklediyor. Çünkü sorduğumuz soruya, daha önce de değindiğimiz gibi, tanışmamızın daha ilk safhalarında, kızların büyük bir çoğunluğu anlaşılabilir bir tedirginlikle esas sorudan kaçarak, cevaplama yolunu seçtiler. Onun için köydeki zor şartların itmesi seçeneği ilk başta atlandı; % 58.1 gibi bir sayı, babalarının iş bulabilmesi gayesiyle gelmiş olduklarını söylediği halde, daha sonraki bir samimi ortamda, çoğunun terör şartlarından kaçarak geldiği, yine dramatik tabloların akabinde telaffuz edildi. Bu gizlemenin bile başlıbaşına yeterince ilginç olduğunu kaydetmekle yetinmek istiyorum burada

Zaten köyde ne kalmış olduğu yönündeki sorumuza bile "yaşanabilir bir ev" cevabı verenlerin sayısı sadece % 6.7 düzeyinde kalırken, köyde hiç bir şeyi kalmamış olduğunu söyleyenlerin sayısı % 60'ı bulmuştur (Tablo 14). 14 kişinin köyde aile ve akrabalarının kalmış olduğunu söylemiş olması, köylerin hâlâ tümüyle boşalmamış olduğunu düşündürts de, süreç, öyle görünüyor ki, bir daha hiç dolmamacasına boşalma yönünde işlemektedir.

Tablo 14: Köyde geride ne kaldı?

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Yaşanabilir bir ev	7	6.7	8.0
ailem ve akrabalarım	14	13.3	16.1
hayvan, tarla vs	3	2.9	3.4
hiçbirşey	63	60.0	72.4
Boş	18	17.1	
Toplam	105	100.0	100.0

Yine dramatik bir tablonun yaşandığı sorulardan biri baba mesleği ile ilgili soru olmuştur. Doğrusu böyle bir teessür

atmosferine bizce bu kadar basit bir sorunun yöneltmesini hiç beklemiyorduk. Bir kaç kız bu soruda, yine hüngür hüngür ağlayarak ortamı birde bire yasa бүрүдү. Çünkü bir kısmının babası terör şartlarında hayatlarını kaybetmiş. Gerçekten buralarda terörle mücadelede şehit olan asker ve polislerin Anadolu'nun değişik yerlerindeki cenaze törenleri veya oluşturduğu şehit kültürüyle kıyaslandığında, yeterince hissedilmediğini bize düşündürten, olayın başka bir vahim manzarasına tanık kıldı bu olay bizi. Aslında babalarının ne iş yaptığıyla ilgili oluşan tablonun yaşanan bu olay kadar önemli olduğunu düşündürtecek bir veri çıkmadı ortaya. Gerisi normal bir meslekî dağılım:

Tablo 15: Baba mesleği

	sayı	yüzde
esnaf-şoför-zenaatkâr	16	15.2
Tüccar-sanayici-işletmeci	1	1.0
Serbest meslek	17	16.2
Eğitimci		
İşçi	14	13.3
Emekli	11	10.5
Çiftçi		
İşsiz	30	28.6
Diğer	16	15.2
Toplam	105	100.0

Ankete cevap verenlerin maddî durumlarını ölçmenin bir yolu da evlerindeki eşyayı tespit etmekten geçer. Ancak, aslında maddî durumlarını yeterince bildiğimiz örneklemimize, evlerindeki eşyaların ne olduğunu sormakla yaşam tarzı, şehirleşme düzeyi

vs'yi tespit etmek daha önemli oluyor. Örneğin evinde yemek masası kullanmak, sadece maddî durumla alakalı bir şey değil, aynı zamanda yaşam tarzıyla da alakalı bir tercihtir. Batılı şehirlerde çok ayırdedici bir fark olmayabilir bu ama Doğu'lu yaşam tarzında evde yemek masasına oturup yemek, görece daha modern bir yaşam tarzıyla eklemelenilmiş olduğunu gösterebilir. Aynı şekilde koltuk takımının benzer bir işlevi vardır. Aynı soruyu lise öğrencilerine de sormuştuk ve oradaki verilerle buradaki verileri karşılaştırmak başlıbaşına ilginç olabilir. Bariz bir fark hemen koltuk takımında çıkıyor. Lise öğrencilerinin evlerinde koltuk takımı oranı % 63.2 iken burada % 22.9'dur. Yemek masasında da fark çok daha fazladır: sadece % 6.7'nin yemek masası var, gerisinin yok. Bu oran lise öğrencilerinde % 44.7'dir. Geriye kalan ev aletleriyle ilgili çıkan tablo son derec ilginçtir. Çünkü buzdolabı gibi, lise öğrencilerinde % 97.3 çıkan büyük bir ihtiyaç maddesi kur öğrencilerinde sadece % 6.7 çıkıyor. Diğer aletler bununla orantılı olsa, bundan bir sefalet manzarası çıkarılabilirdi.

Tablo 16: Evinizde aşağıdakilerden hangileri var?

	Var %	Yok %	Toplam %
Koltuk Takımı	24 22.9	80 76.2	104 99.0
Yemek Masası	7 6.7	98 93.3	105 100.0
Buzdolabı	7 6.7	98 93.3	105 100.0
Çamaşır Makinası	48 45.7	57 54.3	105 100.0
Bulaşık Makinası	2 1.9	103 98.1	105 100.0
Televizyon	89 84.8	16 15.2	105 100.0

Telefon	86 81.9	19 18.1	105 100.0
Araba	11 10.5	94 89.5	105 100.0
Cep Telefonu	5 4.8	100 95.2	105 100.0
Bilgisayar	1 1.0	104 99.0	105 100.0
Teyp-Müzik Seti	83 79.0	22 21.0	105 100.0

Oysa diğer aletlerle karşılaştırıldığında öncelenen aletler dolayısıyla bir tercihle karşı karşıya olduğumu görürüz. Şöyle ki, Buzdolabı gibi şiddetli (Siirt gibi sıcaklığın yazın gölgede 50 dereceyi bulduğu bir yerde) bir ihtiyaç maddesine yönelişin bu kadar az olmasına karşılık televizyon (% 84.8), telefon (% 81.9) teyp müzik setinin de (% 79) yüksek oranda bulunması sözkonusudur. Bu da bu nüfusun özellikle iletişim çağının imkanlarıyla karakterize edilen kültürel bütünleşmeye ne kadar angaje olduğunun ifadesi sayılabilir.

Tablo 17: Medeni Haliniz?

	sayı	yüzde
Bekar	98	93.3
Evli	3	2.9
Sözlü/Nişanlı	3	2.9
dul	1	1.0
Toplam	105	100.0

Örnekleminizin % 93.3'ü bekâr% 2.9'u da sözlü veya nişanlı olsa da henüz evlenmemiştir. Yani genel olarak bekâr bir örnekleminiz var. Ancak bu bakımdan muhtemelen örnekleminiz genel eğilimi tam yansıtmıyordu. Çünkü evli kadınların da katıldığı kurslar azımsanmayacak bir sayıdadır.

8.2. Popüler Kùltürün Taşıdığı Modernlik Veya Bütùnløøme

Daha önceki bölümde, kadının modernleşmesinin bir modernleştiriciler yoluyla gerçekleşen yönü bir de kendiliğinden gerçekleşen yönü arasındaki bir ayrıma işaret etmiştik. Ancak bu kendiliğinden işleme yönü, büyük ölçüde dünyanın küresel düzeyde yaşadığı, kitle iletişim medyasının imaj ve popüler kùltür üretim ve tüketimini hiç bir ücrâ kasabayı bile ayırt etmeksizin yayılımına dayanmaktadır. "Tam da demokrasinin varlığını hissettiren çağulluğuyla, buna mukabil işleyiş süreci itibariyle nihâî anlamda hiç bir fark gözetmeyen yapısıyla televizyon, kimliklenme sürecini de pop kùltürüne tâbî kılar. Kürtçe konuşmaya karşı hiç bir özel karşıt faaliyette bulunması gerekmez, zaten tam bir üretim-tüketim mekanizmasıyla işleyen kitle iletişim düzeninin üretip tedavüle soktuğu popüler figürlerin hepsi aşağı yukarı aynı kùltürü benimsetiyorlar" (Aktay, 1999: 66). Bu konuda bir kùltürel asimilasyondan bahsedilecekse, bu asimilasyon sadece Güneydoğu halkına karşı yürütölüyor olamaz. Açıkçası popüler kùltür Türk kùltürünü de Arap veya Rus kùltürünü de eşit derecede etkisi altına almıştır. Bir fark, insanların sevdikleri, dinledikleri veya kendilerini özdeşleştirdikleri bu pop figürlerinin görünürdeki genel karakterleri üzerine oluşur. Açıkçası insanların kendilerini özdeşleştirdikleri bu popüler figürler aracılığıyla kendi siyasal kimliklerini veya tavır ve tutumlarını ifade ettikleri bir gerçek. Bu figürler arasındaki fark, bir teknik olarak insanların, tabî ki hayattan beklentilerini, dünyaya bakışlarını, hayatla ilgili pek çok konuya yaklaşım tarzlarını ele

veren bir farktır. Zaten uzaktan kumanda sayesinde insanlardaki zapping alışkanlığı son kertede ciddi bir kanal ayrımı yaptırmıyor. Esasen bu rakamlar, bu yüzden izlenme oranından ziyade kanal tercihiyle insanların kendilerini ifade etme imkanlarını gösteriyor. Yoksa, kanal tercihi ile izlenme oranı aynı şeyler değildir. Bu arada insanların hangi pop figürleri sevdikleri de, son derece poplaşmış ve tam bir tüketim konusu haline gelmiş olsa bile, en azından kısa vadede hayat görüşleriyle ilgili ilginç ipuçları verebilir (Aktay, 1999: 66). Bu yüzden biz bu bölümde de kurs öğrencilerine daha önce lise öğrencilerine sorduğumuz gibi, hangi televizyon kanallarını seyrettiklerinden, hangi ses ve film sanatçılarını beğendikleri ve ne tür müzikleri televizyonda dinleyip ne tür programları seyrettiklerini sorduk. Bu bölümde, bu sorulara kurs öğrencilerinin verdiği cevaplarla, lise öğrencilerinin verdiği cevapları yer yer karşılaştırarak ilerleyeceğiz.

Tablo 18: Televizyon kanallarının seyredilme oranı

KANAL ADI	Sayı/%	Yüzde	Geçerli Yüzde
TRT1	2	.4	.7
TRT2,3	4	1.0	1.4
SHOW	78	18.6	27.0
STAR	56	13.3	19.4
KANAL D	56	13.3	19.4
ATV	54	12.9	18.7
KANAL 7	3	.7	1.0
TGRT	4	1.0	1.4
SAMANYOLU	2	.4	.7
MÜZİK K	12	2.9	4.2
MED TV	15	3.6	5.2
DİĞER	3	.7	1.0
Boş	131	31.2	
Toplam	420	100.0	100.0

Öğrencilere 4 şık seçme imkânı verildiğinden cevaplayan sayısı 420 olarak düşünüldü. Her birinin 4 şıkkı da işaretleyeceği düşünüldü, oysa bu durumda 131 boş kutu çıktı. Bu tabloda, TRT kanallarının alabildiğine düşük bir izlenme oranına sahip olduğu, buna mukabil pop kültürünün en yoğun bir şekilde üretildiği SHOW TV'nin % 27'yle en yüksek izlenme oranına sahip olduğu; STAR, Kanal D ve ATV'nin de yaklaşık bir izlenme oranına (%19) sahip oldukları görülüyor. Bu rakam, lise öğrencilerinde de kayda değer bir farklılık arzetmiyor. Tek fark SHOW TV'nin hemen akabinde Kanal D'nin diğerlerine oranla biraz daha önde olmasıdır. Diğer yandan, TGRT'nin (ki, aslında bugünkü haliyle yani "gör bak neler olacak" sloganından sonra, diğerlerinden pek farkı kalmadığı halde) rating'inin pek yüksek çıkmadığı (% 1); Kanal 7 ve Samanyolu gibi dindar televizyonların hemen hiç rating alamadıkları görülüyor (% 0.7 ve 0.4). Buradan kızların dindarlıklarının hiç bir siyasal vurguya sahip olmadığı anlaşılabilir. Çünkü liselerde yapılan ankette bu rakamların hepsi daha yüksek çıkıyor. Bu tabloda dikkat çeken bir rakam, üzerinde ayrıca durulmaya değer. Düzenlediğimiz ankette MED TV seçeneği bulunmadığı halde, açmış olduğumuz "Diğer" seçeneğine çoğunun MED TV'yi yazarak ona özel bir yer ayırmalarıdır. Bu durum, Tablo 16'daki ev araçların tablosunda televizyonun neden yüksek çıktığı konusunu biraz daha açıklıyor aslında. Kaldı ki, bu seçenek yazılı olmadığı için çoğu kişinin aklına gelmemiştir. Ayrıca MED TV'nin masrafı ayrı bir tesisi gerektirdiği için, bu oranın daha yüksek olması üzerinde durmak gerekiyor. Bu durumda bile oranın % 5.2 çıkmış olması gerçekten de mânidârdır.

Yukarıdaki tabloyu TV'de izlenen programların türüyle ilgili

bir soruyla da test edebiliriz. Tablo 19'da, kızların % 10.4'ü Haber program seyredirken, lise öğrencileri arasında bu oran % 21.3'tür. Kurs öğrencileri dizi filmleri % 29.6 oranında seyredirken, lise öğrencileri ancak % 5.1 oranında seyretmektedirler. Kurs öğrencileri Yabancı filmleri % 8.1 oranında seyredirken, lise öğrencileri % 18.1; Türk Filmlerini kurs öğrencileri % 27.1 oranında seyredirken lise öğrencileri % 8.3 oranında; müzik eğlence programlarını kurs öğrencileri % 18.5 oranında seyredirken lise öğrencileri % 13 oranında; dini yayınları da lise öğrencilerinin % 9.6 seyretmesine karşılık kur öğrencileri ilginç bir biçimde sadece % 4.8 oranında seyretmektedir (Bkz. Tablo 19).

Tablo 19: TV'de hangi tür programlar seyrediliyor?

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Haber Program	28	6.2	10.4
Dizi Filmler	80	17.8	29.6
Yabancı Film	22	4.9	8.1
Türk Filmi	73	16.2	27.1
Müzik, Eğlence	50	11.1	18.5
Dini Yayınlar	13	2.9	4.8
Spor Programları			
Belgeseller	4	.9	1.5
Boş	150	33.3	
Toplam	420	100.0	100.0

Tablo 20: En Sevdiğiniz Ses Sanatçısı

Ses Sanatçısı	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Halk Müziği	35	11.1	11.5
Sanat Müziği	5	1.6	1.6
Türkçe Pop Müziği	13	4.1	4.3
Yerel Halk Müziği	61	19.4	20
Arabesk	173	54.9	56.7
Özgün Müzik	18	5.7	5.9
Boş	10	3.2	
Toplam	315	100.0	100.0

Özellikle ses sanatçıları, kitle iletişim dünyasının en anlamlı olgularından biri haline gelmiştir. Televizyonlarda sıklıkla yapılan magazin programları, müzik piyasasının sistematik çalışmaları ve sektörün belli başlı reklam yollarını denemesi sonucunda, her gün bir ses sanatçısı popüler hâle gelmekte, bir başkasının miadı dolmakta, sönüp gitmektedir. Bu durum, daha önce de zikrettiğimiz sürecin işlemlerini sağlamaktadır. Süreç pop figürlerin bir meta üretim ve tüketim sürecine tâbî olmasıdır.

Güneydoğu'da siyasallık düzeyi yüksek çıkması beklenen bir bölge olarak, genelde belli bir merkezden yürütülen pop kültürüne karşı bir direnişten mi bahsedebiliriz yoksa bu pop kültürüyle bir bütünleşmesi veya eklemlenişinden mi? Eğer öyleyse bu eklemlenme biçimi nasıldır? Bu soruyu bu amaçla sormuştuk. Çıkan sonuç şu: Sevdikleri üç kişiyi yazmalarını istemiş olduğumuz için, popülasyon 315 kişi olarak düşünülmüş; bunlardan bir kısmı üç seçeneği de doldurmamış olduğu için, yani 10 boş cevap olduğu için 305 kişinin geçerli popülasyonu oluşturduğu varsayılmıştır. Burada sunulan kategoriler, deneğe sunulan kategoriler değildir. Özgür bir biçimde yazılan seçeneklere göre bir tasnif yapılmış ve bir sonraki soru için bu soru bir çeşit test sorusu olarak düşünülmüştür. Yani aslında öğrencilerin yazdıkları isimler yukarıdaki kategoriler içine bizim tarafımızdan sokulmuştur. Örneğin, Ahmet Kaya, Ferhat Tunç, Zülfü Livaneli ve İbrahim Sadri özgün müzik sanatçıları; Banu Alkan, Hülya Avşar, Tarkan Pop müzik sanatçıları olarak; Müslüm Gürses, Orhan Gencebay, Hakan Taşçıyan vs. Arabesk olarak düşünülmüştür. Aynı soruyu lise öğrencilerine de sormuştuk.

Orada görece çok daha iyi anlaşılan bu soruların kurs öğrencisi kızlar tarafından genellikle pek anlaşılmadığını kaydetmek gerekiyor. Biz sevilen ses sanatçısından kızların hangi tür müzik dinlediğini tespit etmeye çalıştık.

Burada dikkati çeken "yerel halk müziği" kavramı, büyük ölçüde hepsinde "Kürtçe Müzik"e karşılık gelecek şekilde cevaplanmıştır. Yukarıda andığımız aynı sebeplerle bu seçeneği açıkça yazmadık. Buna rağmen yazdıkları isimler bu şıkta değerlendirilebilecek olanların sayısı lise öğrencilerindeki gibi az çıkmamış ancak bir test sorusu olarak liselilere sorduğumuzun aksine başarılı olduğu söylenebilir. Çünkü verilen isimlerin içine sokulduğu kategori ile aşağıdaki tablolardan birinde "en çok dinlediğiniz veya hoşlandığınız müzik" sorusuna verilen cevaplar arasında yer alan "Arabesk" şikkının işaretlenme oranı arasında yaklaşık % 56.7'lik bir fark çıkıyor. Gerçi her iki durumda da Arabesk müzik açık bir farkla başı çekiyor.

Yerel Halk Müziğini dinleyenlerin, yani büyük ölçüde Kürtçe'yi ifade eden müziği dinleyenlerin sayısı liselerdekine nazaran yüksek çıkıyor (% 20). Bu da Arabesk ve pop müziğin de aynı andaki yükseklığe bakıldığında, biraz paradoksal gibi görünebilir, ancak, bunun anlaşılabilir yanı, ya Kürtçe müziğin fazla siyasal bir vurguya sahip olmayışı veya arabeskin de aynı anda siyasal bir vurguya sahip oluşudur. Doğrusu şu ki, bir hâlet-i rûhiye olarak ne kadar diasporik şartları izhar ederlerse de, kızlar, her iki müziğe popüler kültür işlemi yapıyorlar ve fazla bir siyasal vurgu yoktur. Ancak bu sosyolojik anlamda ideolojik olmadığı anlamına gelmiyor.

Tablo 21: En sevdiğiniz film sanatçısı

Film Sanatçısı	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Popüler Gençlik idolleri	29	9.2	9.6
Klasik Kahramanlar	28	8.9	9.3
İdeolojik Kahramanlar			
Romantik klasikler	90	28.6	29.8
Karakter Sanatçıları	5	1.6	1.7
Klasik Şarkıcı Oyuncular	31	9.8	10.3
Popüler Şarkıcı/oyuncular	112	35.6	37.1
Güldürü sanatçıları	7	2.2	2.3
Boş	13	4.1	
Toplam	315	100.0	100.0

Tablo 22: En Çok Hangi tür müzikten hoşlanıyorsunuz?

Müzik Türü	Sayı	Yüzde	Geçerli yüzde
Türk Halk Müziği	33	31.4	34.7
Türk Sanat Müziği	10	9.5	10.5
Yabancı Müzik			
Türkçe Pop Müziği	22	21.0	23.2
Yerel Halk Müziği	16	15.2	16.8
Arabesk	12	11.4	12.6
Özgün Müzik	1	1.0	1.1
Boş	11	10.5	
Toplam	105	100.0	100.0

Popüler gençlik idolleriyle, Ahu Tuğba, Banu Alkan, Brad Pit, Demi Moore, Hande Ataizi, Harika Avcı, Leonardo di Caprio, Kenan Mirzaloğlu gibi yakışıklılığı veya güzelliğiyle magazin abone konusu haline gelmeye başlamış olan isimleri kastediyoruz. Klasik kahramanlarımız, Cüneyt Arkın, Arnold Swardzeneger, Kartal Tibet, Kadir İnanır, Silvester Stallone gibi isimleri içeren bir kategori olarak düşünüldü. İdeolojik kahramanlar ise, Yılmaz Güney, Halil Ergun ve Tarık Akan gibi isimleri kategorize eder.

Ancak liselerde hatırı sayılır bir rakam olarak çıkan bu figürler, kızların bütün fakirliklerine ve toptan köyden yeni göçetmişliklerine rağmen, tamamen "yok" çıkıyor. Yani bu kızların hiçbirisi ne Yılmaz Güney'i ne de Halil Ergün'ü tanımıyor veya sevmiyor. Üstelik bu tür isimlerde normalde bir sorun, olan duruma rağmen: bunların aynı zamanda ideolojik olmayan, romantik klasik filmler de çekebilmeleri. Romantik Klasikler, kelimenin yaygınlaşmış anlamıyla "Türk filmi"nin romantik kahramanlarıdır. Filiz Akın, Ediz Hun, Türkan Şoray vs.'yi içerir. İdeolojik kahramanların dışında yukarıdaki bütün bu tiplere ilginin, siyasallığın tam karşısı bir konumu işaret edeceği varsayıldı. Karakter oyuncularını ise, Kadir Savun, Adile Naşit, Münir Özkul, Erol Taş gibi karakter sanatçılarını işaret eder. Bu tiplere ilgi ancak oyunculuklarının sanatsal takdiriyle olabilir. Bu da popüler ilginin ötesine geçilebilen bir çizgide durur.

Bu arada teknik bir hatırlatma: öğrencilerin en çok beğendikleri film veya ses sanatçısı sorusunun karşısında üç boş alan bırakılmış, ortaya çıkan bütün isimler tamamen öğrencilerin aklına gelmiş isimlerdir. Toplamında geçen bütün isimlerin taraması sonucunda, toplam 201 isim çıkmış, biz de bu isimlerin hepsini "ses sanatçısı" sorusunda 7; "film sanatçısı" sorusunda ise 8 değişik kategoriye ayırarak verdik. Film sanatçısı tercihi de öğrencinin pek çok özelliğini verebilir kanaatindeyim.

Bu açıklamalar ışığında görüldüğü gibi popüler gençlik idolleri % 9.6; Klasik kahramanlar % 9.3'lük bir beğenilme oranına sahipken, popüler şarkıcıdan bozma oyunculara % 37.1'lik bir izlenme veya beğenilme oranına sahip çıkıyor. Bu rakam Arabesk

izleme oranıyla bir arada düşünüldüğünde, yukarıda da değindiğimiz gibi, her iki kültürün üst üste çakıştığı, bu vesileyle tam bir popüler kültür tüketicileri olarak modern dünyada yerini alan bir nüfusla karşı karşıya olduğumuz daha iyi anlaşılır. Romantik klasiklerin de ayın tabloda % 29.8 olduğu göz önünde bulundurulduğunda durum daha da iyi aydınlanır.

Tablo 23: Özel radyolara veya televizyonlardaki canlı yayınlara veya yarışmalara katılmayı hiç düşünüp teşebbüs ettiniz mi?

	Sayı	Yüzde
Teşebbüs ettim ama katılamadım	35	33.4
Teşebbüs ettim ve katıldım	10	9.5
Telefonum olmadığı için katılamadım	1	1.0
Hiç teşebbüs etmeyi düşünmedim	59	56.2
Toplam	105	100.0

Bir davranış tarzı olarak bu, aslında en modern şehirlerde bile muhtemelen yeterince yaygınlaşmış bir durum olmayabilir. Bir gazetenin köşe yazarı, özellikle özel radyo veya televizyonların canlı yayınlarına katılarak konuşmanın bir çeşit medenhi cesaret göstergesi ve modernleşmenin önemli bir işareti olarak almıştı. Bunun daha önemli boyutu popüler kültür dünyasına veya cemaatlerine iştirak etme düzeyiyle ilgilidir. Nitekim % 33.4'lük bir kesim özel radyoların veya televizyonların canlı yayınlarına veya yarışmalarına katılmayı düşünüp teşebbüs etmiş ama katılamamışken, % 9.5'lik bir kesimi de teşebbüs etmiş, başarmış ve katılmış. Bu sayının daha eski kentli insanlar arasında daha yüksek çıkma ihtimalinin düşük olduğunu sanıyorum. Bu da kitle iletişim dünyasının sadece pasif algılayıcıları olmanın da ötesinde, bu dünyaya fiilen katılan bir nüfus olduğunu gösteriyor

örneklemimizin.

8.3. Umut Ve Kaygı Arasında

Bu bölümdeki sorulara karşılık olarak oluşan tablolarda, lise öğrencilerinin, özellikle yoğun göç alan bir ortamda ya göç eden veya göç alan bir şehrin sakini olarak nasıl bir ruh hali geliştirdiklerine, gelecekle ilgili beklentilerine ışık tutacak verileri tasnif etmeyi aradık. Bu vesileyle özellikle, göçün gelecekteki muhtemel yönelimleri kadar, mevcut tecrübesi içerisindeki değişik duygulanımları tespit etmeye çalıştık. Aynı durumun kurs öğrencileri örneğinde oluşan tabloları da şöyle:

Tablo 24: İstikballe ilgili beklentiler

Beklentiler	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Çok karamsar	4	3.8	4.0
Karamsar	11	10.5	10.9
Karamsar değil	1	1.0	1.0
İyimser	69	65.7	68.3
Çok İyimser	16	15.2	15.8
Boş	4	3.8	
Toplam	105	100.0	100.0

Biraz tuhaf gelebilir ama kızların sadece %14.9'u karamsar veya çok karamsar, gerisi ya iyimser veya çok iyimser. Bu kadar sefalet veya dramatik bir hayat içerisinde nasıl bu kadar iyimser olunabileceğine hayret edecek olanlara, sosyolojik gerçekliğin, sanılanın aksine sanki sürprizlere futbol oyunundan daha fazla açık olduğunu iyi anlatır bu durum.

Böyle bir sürpriz yine bu sorudaki bütün iyimserliğe rağmen, şehrin önemli görülen sorunlarının hiç bir zaman çözülemeyeceğine

olan inancın % 19'u geçtiği bir başka veriyle desteklenebilir. Gerçi buradaki "çözülebilirlik" beklentisinin yine de pek düşük olmadığı da ayrıca görülüyor (Tablo 25).

Üstelik, büyük bir çoğunluk, şehrin çözümü konusunda en büyük sorumluluğun devlete ait olduğu (% 65) yönünde bir kanaate de sahip. Yani bütün bu iyimserlik, insanları kendileri çalışıp sorunları gidermek konusunda bir motivasyona da sevk etmiyor (Tablo 26). Bölgenin büyük işadamlarından beklentinin % 23.1 olduğu bu tabloda, ancak %8.9'luk bir kesim, sorumluluğun halka ait olduğunu düşünüyor. Burada, bir yandan HADEPe pekâla oy verme potansiyeline sahip bir kesimin aynı zamanda, DEVLET'ten kendi sorunlarını gidereceği beklentisine de sahip olabiliyor.

Tablo 25: Şehrin önemli görülen sorunları kaç yılda çözülür?

Ne zaman Çözülür?	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
1-5 yıl içinde	38	36.2	38.8
6-10 yıl içinde	19	18.1	19.4
10-20 yıl içinde	18	17.1	18.4
20-30 yıl içinde	4	3.8	4.1
Hiç bir zaman	19	18.1	19.4
Boş	7	6.7	
Toplam	105	100.0	100.0

Tablo 26: Şehrin önemli sorunlarının çözümü için kimin daha çok çalışması gerekir?

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Devletin	68	64.8	65.4
Bölge İşadamlarının	24	22.9	23.1
Büyük İşadamlarının	3	2.9	2.9
Halkın	9	8.6	8.7
Boş	1	1.0	
Toplam	105	100.0	100.0

Tablo 27'de de, Umut ve Kaygı arasındaki bu insanların bırakıp geldikleri köy ile hâlihazırdaki yaşantıları arasındaki kendi karşılaştırmalarını görüyoruz. Burada çok daha iyi, daha iyi veya iyi diyenlerin kümülatif yüzdesi 30.6 olarak çıkarken, geriye kalanlar için önceki hayat daha kötü veya çok daha kötüydü. Dolayısıyla şimdiki hayat daha iyidir. Bu veriler yaşanan bütün zorluklara rağmen, genç kızların önemli bir kesiminin yeni hayatlarından memnun olduklarını gösteriyor. Bu durumun da yine anlaşılabilir bir yanı vardır. Gerçekten de kızlar, şehir hayatı ile köy hayatı arasında bir kıyaslama yapıldığında, aslında eski hayatlarını nostaljik anlamda özlediklerini ancak pek istemediklerini ortaya koyuyor. Bunun en önemli sebebi, köy hayatının kızlar için geri dönmeyi pek arzulamayacakları bir meşakkatle özdeşleşmiş olması; buna mukabil şehir hayatının kolaylaştırıcılığının en ziyadesiyle kadınları ikna etmesidir. Nitekim, köye dönme isteğine karşılık kızların yine de hatırı sayılabilir bir miktarı (%26.5) olumlu karşılık verirken, geriye kalanı olumsuz karşılık vermektedir (Tablo 28). Köy hayatıyla şehir hayatı arasındaki güzellik kıyaslamada da cevaplar bu tablolara uygun olarak ortaya çıkıyor (Tablo 29).

Tablo 27: Şehre gelmeden önceki hayatınız şimdikinden

	sayı	yüzde	geçerli yüzde	Kümülatif yüzde
Çok daha iyi	18	17.1	18.4	18.4
daha iyi	3	2.9	3.1	21.0
iyi	9	8.6	9.2	30.6
kötü	37	35.2	37.8	68.4
oldukça kötü	26	24.8	26.5	94.9
çok kötü	5	4.8	5.1	100.0
boş	7	6.7	Boş	
Toplam	105	100.0	100.0	100.0

Tablo 28: Köye Dönmek İster misiniz?

	sayı	yüzde	geçerli yüzde	kümülatif yüzde
evet	26	24.8	26.5	26.5
hayır	39	37.1	39.8	66.3
artık buralıyım	32	30.5	32.7	99
köye değil, başka yere	1	1.0	1.0	100.0
boş	7	6.7		
	105	100.0	100.0	100.0

Tablo 29: Köy hayatını mı daha güzel yoksa şehir hayatını mı?

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Köy daha güzel	25	23.8	25.3
Şehir daha güzel	71	67.6	71.7
Her ikisi de güzel	2	1.9	2.0
Hiçbiri güzel değil	1	1.0	1.0
Boş	6	5.7	
Toplam	105	100.0	100.0

8.4. Nüfus Kültürü

Aşağıdaki tablolar da, yukarıda, değişik vesilelerle, gerek Siirt Valiliğinin düzenlediği Toplumsal Kalkınma Projeleri çerçevesinde verilen nüfus kontrol kurslarının etkisiyle veya şehirleşmenin kendiliğinden bir sonucu olarak oluşan nüfus kültürünün, kadınlardaki tutum düzeyindeki bir durumunu yansıtıyorlar. Kadınların modern siyasetin tecessümünü sağlayan birer "yurttaş" olmaları için gereken "yurttaşlık bilinci" basitçe bir kaç kursla verilebilmesi değil, kuşkusuz. Bu bilincin sosyo-kültürel zemini olarak şehrin kendisi, tabii ki çok daha önemlidir.

Tablo 30: Çocuk Sayısı niçin fazla olmalıdır

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Aile çocuk sayısıyla güç ve itibar kazanır	48	15.2	27.1
Akrabalara ve rakip ailelere karşı başımız dik olsun	37	11.7	20.9
Çocuk ileriki hayatta insana destek olur	54	17.1	30.5
Erkek adamın çok çocuğu olur	4	1.3	2.3
Çocuklar çalışır ve eve para kazandırır	33	10.5	18.6
Dinimiz böyle emrediyor	1	.3	.6
Boş	138	43.8	
Toplam	315	100.0	100.0

Nitekim, çocuk sayısının niçin fazla olması gerektiğine verilen cevaplarda % 27.1'lik bir kesim, çocuk sayısının aileye güç ve itibar kazandıracacağı beklentisine sahiptir. Akrabalara ve rakip ailelere karşı başı dik tutma kaygısının % 20.9; çocukların çalışıp para kazanmaları beklentisinin de % 18.9 oranında belirleyici olduğu görülüyor. Bu duygular, denilebilir ki, bir modern toplumun karakteristik özelliği olan sigorta ilkesinin henüz yerleşmemiş olması anlamında hâlâ çok pre-modern sayılabilir. Ancak, erkek çocuğun erkek çocuğu olur şeklindeki, son derece ilkel fakat ne yazık ki, yaygın düşüncenin hiç bir prim görmemesi anlamında bir çeşit modernleşmenin yaşandığı söylenebilir. Ancak burada da zaten geleneğin aynı zamanda böyle bir düşüncüyü şiddetle kınayan bir tarafı olduğu da hatırlatılabilir.

Dahası, Tablo 31'de görüldüğü gibi, soru tersinden sorulduğu zaman, yani çocuk sayısının niçin az olması gerektiği sorusu da yine aynı ciddiyetle ve aynı sayıda insanca cevaplandığında da çıkan tabloda şehirli değerlerin artık kaleleri fethetmeye iyice yüz tutmuş olduğu görülür: geçim sıkıntısı, daha iyi

ve konforlu bir hayat yaşama beklentisi, çocuğun iyi yetişmesi gibi değerler.

Tablo 31: Çocuk Sayısı niçin az olmalıdır

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Yetiştirmek zor oluyor	63	30.0	53.8
Yetiştirmek masraflı; maddi durum müsait değil	51	24.3	43.6
Devlete millete yük oluyor	2	1.0	1.7
Güç ve itibar, erkeklik ve kadınlık, çocuk sayısına göre değil			
Doktorlar öyle diyor	1	.5	.9
Boş	93	44.3	
Toplam	210	100.0	100.0

Benzer bir şehirli değer de kızların evlenmesine kimin karar vermesi gerektiği sorusuna verdikleri cevapta ortaya çıkıyor. Kızların % 24.6'lık bir kesimi kendi özgür iradeleriyle veya kocalarıyla anlaşarak evlenmeyi düşünüyorlar. Doğulu kadın hakkındaki yaygın imajın düşündüğüne göre yüksek sayılabilecek bir rakamdır bu. Bu arada sadece % 3.5'un ağa veya şeyhin bu konudaki iradesini tanıyarak olması da oldukça anlamlıdır.

Tablo 32: Evleneceğinize kim karar verir?

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Babam	48	22.9	33.8
Annem	27	12.9	19.0
Ailemin başka bir büyüğü	4	1.9	2.8
Ağa, şeyh	5	2.4	3.5
Aile meclisi	23	11.0	16.2
Kendim, kocamla anlaşarak	35	16.7	24.6
Boş	68	32.4	
Toplam	210	100.0	100.0

Tablo 33: Evleneceğiniz kişiyle önceden görüşmeniz gerekir mi?

	Sayı	Yüzde
Hayır kesinlikle gerekmez	16	15.2
Bir defa görüşmek yeter	30	28.6
Bir kaç defa görüşmek gereklidir	15	14.3
Mümkün olan kadar görüşüp önceden iyice tanışmak gerekir	44	41.9
Toplam	105	100.0

Yukarıdaki mütalaalara paralel olarak, evlenilecek kişiyle önceden görüşmek gerekip gerekmediği sorusuna kesinlikle görüşmek gerekmez diyenlerin sadece % 5.2'lik bir kesim oluşturduğu, buna karşılık mümkün olan kadar çok görüşüp önceden iyice tanışmak gerekir diyenlerin oranı % 41.9'dur. Buradaki oran, Tablo 32'dekiyle karşılaştığında, orada evlilik sürecindeki kendi dışındaki başkalarının dahlini de yine modern bir değere dönüştürmenin, belki de uzlaştırmanın işaretini vermiş oluyor.

Tablo 34: Aile planlaması uygulanmalı mı?

	Sayı	Yüzde
Evet	41	39.0
Hayır	21	20.0
Bilmiyorum	3	2.9
Allah ne emrederse o olur	40	38.1
Toplam	105	100.0

Tablo 34'te de aile planlamasıyla ilgili tutum sorusu % 39 olumluya karşı % 21 olumsuz bir tutumla karşılaşılıyor. Burada daha anlamlı olanı % 40'lık bir kesimin hâlâ Allah e emrederse o olur diye düşünüyor olmasıdır ki, bu, modern davranış tarzının hâlâ yeterince benimsenmemiş olduğu anlamına gelir mi acaba?

Tablo 35: Evlenirken babanızın sizin için başlık parası almasını istiyor musunuz??

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
evet	23	21.9	22.8
hayır	78	74.3	43.6
Boş	4	44.3	77.2
Toplam	105	100.0	100.0

Bu soru da, Doğulu kadın ve başlık parası hakkındaki yaygın bir anlayışı bu vesileyle bir kez daha sınamak gerektiğini hatırlatıyor. Başlık parası isteniyorsa, orada bir kadının alım satımı mı söz konusudur, yoksa başlık parasının sembolik anlamı üzerinde mi durmamız gerekir. Kızlar, babalarının kendi evlilikleri söz konusu olduğunda başlık parası istemesini, özellikle koca evinde başları dik olsun istiyorlar. Bununla birlikte başlık parasına karşı yoğun propaganda, kızların büyük bir çoğunluğunu da başlık parasının anlamı üzerindeki geleneksel düşünüşten uzaklaştırmış görünüyor.

Tablo 36: Evleneceğiniz kişide en çok hangi özelliklerin bulunmasını istersiniz?

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Zengin olmasını	69	21.9	22.8
Dindar olmasını	92	29.2	30.4
Yakışıklı olmasını	91	28.9	30.0
Tahsilli olmasını	32	10.2	10.7
Akraba olmasını	6	1.9	2.0
Köklü bir aileden olmasını	4	1.3	1.3
İyi bir iş sahibi olmasını	8	2.5	2.6
Boş	12	3.8	
Toplam	315	100.0	100.0

Geleneksel düşünüşten uzaklaşmış olması beklenen bir

noktada evlenilecek kişide aranan standartlardır. Bu konuda da tablo ilginç bir şekilde seyrediyor. kızların % 22.8'i evlenecekleri erkeğin zengin olmasını; % 30.4'ü dindar olmasını; 30.0'ı yakışıklı olmasını; 10.7'si tahsilli olmasını ve ancak 2.0'ı akraba olmasını gözetiyor. İyi bir iş veya köklü bir aileden gelmenin pek önemsenmiyor olması bize mânidâr gelmiştir. Tablo 37-38'de komşuluk ilişkileri üzerine oluşan iki tablo var. Burada, kadınların sosyalizasyon sürecinde komşu ziyaretlerinin bile artık şehirli ilişkiler içerisinde ikinci plana düştüğü söylenebilir mi acaba?

Tablo 37: Komşu Ziyaretlerini hangi sıklıkta ve niçin yaparsınız?

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Boş olunca	65	20.6	39.2
1-2 günde	6	1.9	3.6
Kabul günlerinde	6	1.9	3.6
Belirli toplantı günlerinde	10	3.2	6.0
Dini gün ve bayramlarda	74	23.5	44.6
Hiç ziyaret etmeyiz	5	1.6	3.0
Boş	149	47.3	
Toplam	315	100.0	100.0

Tablo 38: Komşu ziyaretlerinde neler yapılır?

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Beraber nakış işlenir, örgü örülür	67	21.3	31.8
Kış hazırlığı yardımlaşarak yapılır	46	14.6	21.8
Kur'an ve mevlüt okunur	24	7.6	11.4
Hiç bir iş yapılmadan sohbet edilir	50	15.9	23.7
Oyun oynanır	9	2.9	4.3
Başka	15	4.8	7.1
Boş	104	33.0	
Toplam	315	100.0	100.0

8.5. Gelenekten Modernliğe Taşınanlar ve Bırakılanlar

Bundan sonraki tablolar, şehirleşen göçmen kadınların, geleneksel yaşamlarından neleri bırakıp neleri korumakta direndikleriyle ilgili 8 tablomuz var. Birincisinde, bir kızın dışarıda nasıl bir giyim kuşam içerisinde gezmesi gerektiğine dair tutum soruları yer alıyor. Kızların sadece % 8.7'si bir kızın dışarıda başörtüsüz gezmemesi gerektiğini; % 13.6'sı başörtüsüz olsa bile kolsuz gezmemesi gerektiğini : 12.3'ü de yanında ancak bir akrabasıyla gezebileceğini düşünmüş. % 36.4'ü de pantolonu ve başörtüsüz gezemeyeceğini düşünmüş ki, bu durum kadının evin dışına çıkması konusunda tâbî olduğu tahditleri fazlasıyla benimsemiş olduğu anlamına geliyor.

Tablo 39: Sizce bir kız dışarıda, nasıl gezmeli?

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Başörtüsüz gezmemesi gerekir	14	6.7	8.7
Başörtüsüz olsa bile kısa kollu gezmemesi gerekir	22	10.5	13.6
Pantolonlu gezebilir	18	8.6	11.1
Pantolonlu ve başörtüsüz gezemez	59	28.1	36.4
Yanında bir akrabası olmadan gezebilir	29	13.8	17.9
Yanında bir akrabası olmadan gezemez	20	9.5	12.3
Boş	48	22.9	
Toplam	210	100.0	100.0

Tablo 40: Kızların veya kadınların para kazanmak için çalışması sizce doğru mudur?

	Sayı	Yüzde
Evet	60	57.1
Hayır	3	2.9
Mecburs çalışabilir	27	25.7
Uygun işlerde çalışabilir	15	14.3
Toplam	105	100.0

Kızların sadece % 2.9'u kadınların para kazanabilmek için çalışmasını uygun bulmuyor. Geriye kalanı, mecbursa veya uygun işlerde çalışıyorsa veya şartsız çalışabileceklerini düşünüyor (Tablo 40).

Tablo 41: Bir erkek hanımının veya kızının ev dışında bir işte çalışmasına izin vermeli midir?

	Sayı	Yüzde
Evet	53	50.5
Hayır	3	2.9
Mecbursa çalışabilir	26	24.8
Uygun işlerde çalışabilir	23	21.9
Toplam	105	100.0

Aynı soru bir de bu şekilde, yani erkeğin kendi kızının veya karısının ev dışında bir işte çalışmasına izin verip vermemesi gerektiği şeklinde sorulduğunda sonuç değişmiyor. sadece % 2.9'luk bir sayı bunu onaylamıyor. Gerisi şu veya bu şekilde onaylıyor.

Tablo 42: Siz mi daha dindarsınız yoksa kocanız veya erkek kardeşiniz mi?

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Ben daha dindarım	44	41.9	45.8
Fark yok	22	21.0	22.9
Kocam benden daha dindar	1	1.0	1.0
Kardeşim benden daha dindar	29	27.6	30.2
Boş	9	8.6	
Toplam	105	100.0	100.0

Kızların önemli bir kısmının dindar kelimesinin anlamını

bilmemesine şaşırđık. Bunun yerine anketör arkadaşlarımız, dindar yerine "müselman" sözcüğünü kullanınca anlaşıldık. Tablo 42'de görüldüğü gibi kızların % 45.8'i kendilerini kocalarından veya erkek kardeşlerinden daha dindar görüyorlar. Ancak % 30.2'si kardeşlerini kendilerinden daha dindar görüyorlar. Bu da insanlardaki dindarlık algısını veya seviyesini ölçmenin değişik bir yolu olarak düşünülebilir. Genellikle insanların bazı tutumları, özellikle dinle ilgili tutumları, doğrudan yöneltilmiş sorularla yeterince aydınlatılamayabilir. Onun yerine dolaylı sorularla da yaklaşmakta fayda olduğunu düşündük. Nitekim, burada da ilginç bir dindarlık ölçeğinin geliştirilmesini mümkün kılabilecek bir durum söz konusudur.

Tablo 43'te kızların % 36.2'sinin Kur'an okudukları, % 89.5'unun düzenli olarak namaz kıldıkları; % 57.1'inin adak adama alışkanlığına sahip oldukları; % 27.6'sının gazete okudukları; % 22.9'unun mevlüt törenlerine katıldıkları veya okudukları; % 1.9'unun sinemaya gittikleri; % 25.7'sinin de kitap okudukları ilginç bir dağılım ortaya çıkıyor. Namaz kılma ve Kur'an okuma oranının yüksekliği, gerçekten de dikkat çekicidir. Burada dindarlığın geleneksel biçimi ile popüler kültürün ilginç bir izdivacı dikkat çekiyor.

Tablo 43: Aşağıdakilerden hangilerini yaparsınız?

	Sayı	Yüzde
Kur'an okumak	38	36.2
Namaz kılmak	94	89.5
Adak adamak	60	57.1
Gazete okumak	29	27.6
Mevlüt okumak	24	22.9
Sinemaya gitmek	2	1.9
Spor yapmak	3	2.9

Kitap okumak	27	25.7
Televizyon izlemek	88	83.8

Tablo 44: Dinî bilgiyi nereden alırsınız?

	Sayı	Yüzde
Ailede	97	92.4
Okulda	15	14.3
Kur'an kursunda	4	3.8
Televizyonda	32	30.5
Kitaplarda	6	5.7
Almıyorum		
Başka	5	4.8

Tablo 44'te de dinî bilgiyi alma yeri olarak aile ezici bir başatlıkta iken, televizyonun da bir bilgilenme aracı olarak görülmesi ilginçtir. Gerçi Kur'an kursu konusunda sorulan sorulardaki bir anlaşmazlık yüzünden çok fazla çıkması beklenen sayı çok düşük çıkmıştır. Ama bunun, dediğimiz gibi, bu anlaşmazlıktan kaynaklandığı ve aslında kızların önemli bir kısmının Kur'an Kurslarına devam etmiş oldukları kuvvetle muhtemeldir.

Tablo 45: Hastalığınız nedeniyle hastaneye gitmeniz gerekirse kimlerle gidersiniz?

	Sayı	Yüzde
Yalnız başıma giderim	7	7.7
Bir erkek akrabamla	42	40.0
Bir kadın akrabamla	28	26.7
Komşumla		
Arkadaşımla		
Başka	28	26.7
Toplam	105	100.0

Tablo 45'te hastalık dolayısıyla hastaneye gitmeleri gerektiğinde kızların ancak % 7.7'sinin yalnız başlarına gidebilecekleri, buna mukabil % '0'ının bir erkek akrabalarıyla birlikte gidebilecekleri görülüyor. % 26.7'si de bir kadın akrabasıyla beraber gidebileceğini söylüyor. Tablo 46'da ise, erkek doktora görünmek ve tedavi olmak konusunda % 72.4'lük bir oranın sağlık konusunda böyle bir farkın gözetilmeyeceğini düşünmesi ilginçtir.

Diğer tablodaki verilerle düşünüldüğünde, sağlık konusunun, mahremiyet sınırlarının ötesine geçen ve tıbbi iktidarın nüfuz alanına teslim edilmiş olması, muhtemelen modernliğin yukarıda saydığımız en önemli göstergelerinden biriydi. Yine de erkek doktora görünmeyen 10.(luk bir oranla ancak mecbur kalırsa görünebileceğini düşünen % 17.1'lik oranın azımsanamayacak bir oran olduğunu söylemeden geçmemek gerekiyor.

Tablo 46: Erkek doktora görünmek ya da tedavi olmak konusunda ne düşünürsünüz?

	Sayı	Yüzde
Erkek doktora görünmem	11	10.5
Kadın hastalığıysa kadın doktordan başkasına görünmem		
Mecbur kalırsam olur	18	17.1
Sağlık konusunda böyle fark gözetilmez	76	72.4
Toplam	105	100.0

SONUÇ

Bu çalışmada zorunlu göç sürecinin yaşanan bütün olumsuzluklarına rağmen modernleştirici boyutları üzerinde durmaya çalışıldı. Modernleşmeninse, her boyutuyla değil, özellikle nüfus kültürüyle ilgili gelişmeleri boyutunda ilgilenildi. Esasen, Güneydoğu'nun dağlarında bir çeşit hesapsız, kitapsız nüfus kaynağı oluşturan köylerin boşalması, yakın bir gelecekte, Türkiye'nin nüfus politikaları açısından şu ana kadar karanlıkta kalmış, denetlenemeyen ve merkezî devlet siyasetlerini akâmete uğratan bir sorununun giderimine hizmet etmektedir. Kuşkusuz bu sorunun giderimi de önceden planlanmış veya hesaplanmış olmaktan ziyade, yaşanmakta olan bir sürecin kendiliğinden sonucu olarak görünmektedir. Bir çeşit kara nüfus'un kayıt altına alınmasıyla sonuçlanan süreç, ondokuzuncu yüzyılda modern ulus-devletlerinin bir planlama ve siyaset konusu olarak gündeme gelmiş veya keşfedilmiş olan nüfus olgusunu, Türkiye'nin Güneydoğu'su örneğinde, bir kez daha karşımıza çıkarmış oluyor. Kuşkusuz bir nüfusun icat edilmesi, bunun ulus devletin iradesini tecessüm etme talebine karşılık verebilmesi ölçüsünde aynı zamanda modernleşmenin de bir endeksi haline gelmektedir. Bu talebe karşılık vermekse, büyük ölçüde kadının bir "yurttaş" olarak inşâsından geçmektedir. Güneydoğu'da kadının bir yurttaş olarak inşâsıyla ilgili, bir örneklem üzerinden bazı verileri sunmaya çalıştık.

Modernleşmenin burada ele alınan ve Güneydoğu'da bu

vesileyle teşhis edilmeye çalışılan diğer endeksi, küreselleşme ve kitle iletişim medyasının yarattığı kültürel üretim ve tüketim düzeyi olmuştur. Kadının bir yandan bir nevi proleterleşirken, diğer yandan da bu düzeyde bir modernleşmeye verdiği tepkiler, Güneydoğu modernleşmesinin özel boyutları hakkında ilginç veriler sundu. Bu verilerin karmaşık özellikleri, modernleşme, terör, çarpık kentleşme ve sair konulardaki varsayımlarımızın bir çoğunu ciddiyle yeniden ele alıp sorgulamamızı gerektirecek cinstendir.

REFERANSLAR

- Aktay, Yasin, 1999, *Umut ve Kaygı Arasında, Güneydoğu'da Lise Gençliğinin Yaşam Dünyaları Üzerine, Batman ve Siirt'teki Lise Öğrencileri Örneği*, Yayınlanmamış Araştırma Raporu.
- Arat, Yeşim, 1998, Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar, Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba (der.), *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Atay, Hüseyin, 1972. Kur'an ve Hadis'te Aile Planlaması, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XVII.
- Ateş, Süleyman, 1970. Azl Veya Doğum Tahdidi, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XVI.
- DPT, 1986, *Türk Nüfus Yapısındaki Gelişmeler*, Ankara.
- Ertürk, Yakın, 1980, *Rural Change in Southeastern Anatolia: An Analysis of Rural Poverty and Power Structure as a Reflection of Center-Periphery Relations in Turkey*, Yayınlanmamış doktora tezi, Cornell University.
- Ertürk, Yakın, 1987, The Impact of National Integration on Rural Households in Southeastern Turkey, *Journal of Human Sciences*, sayı: 1.
- Ertürk, Yakın, 1988, Appraisal of the Conceptual and Social Implications of the Muş-Bingöl Rural Development Project, IFAD'a sunulmuş rapor.
- Ertürk, Yakın, 1990, Doğu Anadolu'da Modernleşme ve Kırsal Kadın, Şirin Tekeli (der.) 1980'ler *Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Foucault, Michel, 1977. *Discipline and Punish: the Birth of the Prison*, Fransızca'dan İngilizce'ye çev. Alan Sheridan, London: Penguin Books.
- Foucault, Michel, 1986, *Cinselliğin Tarihi I*, Fransızca'dan çev. Hülya Tufan, İstanbul: AFA.
- Giddens, Anthony, 1991, *The Consequences of Modernity*, London: Polity Press.
- Göka, Erol, 1997, *Varoluşun Psikiyatrisi*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Habermas, Jürgen, 1997, *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*, Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar, İstanbul: İletişim Yayınları.
- İlhan, Aynur, 1994, *Van'da Kadın Sorunları ve bu Sorunların Eğitim Açısından İrdenlenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 100 Yıl Üniveristesi: Van.
- Keleş, Rüsen & Ünsal, Artun, 1982, *Kent ve Siyasal Şiddet*, Ankara: AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Keyder, Çağlar, 1996, *Ulusal Kalkınmacılığın İflası*, İstanbul: Metis Yayınları.

- Kumar, Krishan, 1978, *Prophecy and Progress: The Sociology of Industrial and Post-Industrial Society*, London: Penguin.
- Özer, Ahmet, 1998, *Modernleşme ve Güneydoğu*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Sevil, Muharrem, 1999, *Türkiye'de Modernleşme ve Modernleştiriciler*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Siirt Valiliği, 1999a, *TOKAP Bayanların Eğitim, Sağlık ve Sosyal Statülerini Geliştirme Projesi Sunuş Metni*, Siirt.
- Siirt Valiliği, 1999b, *TOKAP Toplumsal Kalkınma Projeleri, Değerlendirme Raporu*, Siirt.
- Therborn, G., 1995, Go To/Through Modernity, *Global Modernities* (M. Featherstone, S. Lash, R. Robertson, eds.), London: Sage (Türkçesi, 1996, Modernliğe Modernlik Yoluyla Giden Yollar, *Postmodernizm ve İslâm, Küreselleşme ve Oryantalizm*, Abdullah Topçuoğlu, Yasin Aktay (der.), Ankara: Vadi).
- Turner, Bryan S., 1987, *Medical Power and Social Knowledge*, London: Sage Publications.
- Türkdoğan, Orhan, 1996, *Değişme, Kültür ve Sosyal Çözülme*, İstanbul: Birleşik Yayıncılık.

EK: ANKET FORMU

Sayın,

Elinizdeki anket "Güneydoğu'da Hızlı ve Zorunlu Göç Yollarında Modernleşme-Şehirleşme ve Kadın" la ilgili bir araştırma çerçevesinde düzenlenmektedir. Amacımız Köyden kente yakın zamanlarda göçetmiş olan kadınların, şehir hayatına uyumlarını ve bazı konulara bakışlarını araştırarak modernleşme sürecinde ne tür bir rol oynadıklarını öngörmeye çalışmaktır.

Araştırma tamamen bilimsel bir nitelik taşıdığından, derlenen bilgiler hiç bir zaman kişi, aile ve yer gösterilerek açıklanmayacaktır.

Görüşmelerimize zaman ayırarak gereken kolaylığı gösterdiğiniz ve sorularımıza samimi cevaplar verdiğiniz için teşekkür ediyoruz.

Dr. Yasin Aktay

1. Boş Zamanlarınızı Nasıl değerlendirirsiniz?

- a () Sinemaya Giderim
- b () Spor Yaparım
- c () Kitap Okurum
- d () Televizyon İzlerim
- e () Bilgisayarda oyun oynar veya çalışırım
- f () Başka.....

2 () Televizyonda hangi kanalları seyredersiniz?

- a () TRT1,
- b () TRT 2, 3
- c () Show
- d () Star
- e () Kanal D
- f () ATV
- g () Kanal 7
- h () TGRT
- ı () Samanyolu
- i () Müzik kanalları
- j () Diğer

3. Kardeşlerinizin sayısının daha fazla olmasını ister miydiniz?

- a () evet b () hayır
- neden?.....

4. Evlenen insanların kaç çocuğu olması daha iyi

- a () 1 çocuk
- b () iki çocuk
- c () üç çocuk
- d () dört çocuk
- e () 5 Çocuk
- f () Allah ne kadar verirse

5. Aşağıdaki ev eşyalarından, evinizde hangileri var?

- a () Koltuk takımı
- b () Yemek Masası
- c () Buzdolabı
- d () Çamaşır Makinası
- e () Bulaşık makinası
- f () Televizyon
- g () Telefon
- h () Otomobil
- ı () Cep telefonu
- i () Bilgisayar
- j () Teyp ve/ya Müzik Set

6. Evinizde aşağıdakilerden hangileri var?

- a () Anne f () Dedem
- b () Baba g () Amcam
- c () Kardeşler h () Dayım
- d () Babaannem () Teyzem
- e () Anneannem

7. En sevdiğiniz ve beğendiğiniz üç ses sanatçısı (sırayla)

- a-
- b-
- c-

8. En sevdiğiniz ve beğendiğiniz üç film sanatçısı (sırayla)

- a-
- b-
- c-

9. En çok hangi tür müzikten hoşlanırsınız?

- a () Türk halk müziği
- b () Türk Sanat Müziği
- c () Yabancı müzik
- d () Türkçe Pop müziği
- e () Yerel halk müziği
- f () Arabesk
- g () Özgün Müzik

10. Kendi istikbalinizle ilgili beklentilerinizi nasıl tanımlarsınız?

- a () Çok karamsarım
- b () Karamsarım
- c () Karamsar değilim
- d () İyimserim
- e () Çok iyimserim

11. Sizce şehrinizde önemli gördüğünüz sorunlar, kaç yıl içinde hallolur?

- a () 1-5 yıl içinde
- b () 6-10 yıl içinde
- c () 10-20 yıl içinde
- d () 20-30 yıl içinde
- e () Hiç bir zaman

12. Sizce önemli gördüğünüz meselelerin hallolması için kimin daha çok çalışması gerekiyor

- a () Devletin
- b () Bölgenin işadamlarının
- c () Büyük işadamlarının
- d () Halkın
- e () Biz öğrencilerin

f () Nafile, hallolmaz

13. Kaç yıldır bu şehirde yaşıyorsunuz?

14. Bu şehre nereden geldiniz

- a () Başka bir şehirden
- b () Bu şehrin bir köyünden
- c () Başka bir şehrin köyünden
- d () Bu şehrin bir ilçesinden
- e () Başka bir şehrin bir ilçesinden
- f () Ben zaten burayım

15. Kardeşlerinizin sayısı?

a () kız: b () erkek:

16. İlkoköğretimde Okuyan kardeş sayısı

a () kız: b () erkek:

17. Lisede Okuyan kardeş sayısı

a () kız: b () erkek:

18. Üniversitede Okuyan Kardeş Sayısı

a () kız:
b () erkek:

19. Halen kimlerle beraber oturuyorsunuz

- a () Anne, baba ve kardeşlerimle
- b () Arkadaşlarımla bir evde
- c () Akrabalarımın yanında
- d () Yurtta

20. Oturduğunuz ev, sizin mi yoksa kirada mısınız?

a () Bizim b () Kiradayız

21. Ailenizin bu şehre geliş sebebi

- a () İş Bulabilmek için
- b () Tayin sebebiyle

- c () Köydeki zor şartlardan kurtulmak için
d () başka.....

22. (Köyden geldiyseniz) Köyde neyiniz kaldı?

- a () Yaşanabilir evimiz ve hayvanlarımız
b () Ailem ve akrabalarım
c () Hayvanlarımız
d () Hiç bir şey kalmadı

23. Babanızın Mesleği

- a () Esnaf () Soför () Zenaaktar
b () Tüccar () Sanayici () İşletmeci
c () Serbest Meslek Sahibi
d () Ev Kadını
e () İşçi
f () Emekli
g () Çiftçi
h () İşsiz
ı () diğer

24. Televizyonda en çok hangi programları seyredersiniz?

- a () Haber programları
b () Dizi filmler
c () Yabancı filmler
d () Türk filmleri
e () Müzik, eğlence programları.
f () Dini programlar
g () Spor programları
h () Belgeseller

25. Şehre gelmeden önceki hayatınız şimdiki hayatınızdan,

- a () Çok daha iyi
b () Daha iyi
c () İyi
d () Kötü
e () Oldukça kötü
f () Çok kötü

26. Köyünüze geri dönmek ister misiniz?

- a () Evet
b () Hayır
c () Artık buralıyım
d () Köye değil başka bir şehre gideceğim

27. Medeni haliniz

- a () Bekar
b () Evli
c () Sözlü-nişanlı
d () Boşanmış
e () Dul

Bu sorularda birden çok şık işaret edilebilir

28. Çocuk sayısı niçin fazla olmalıdır?

- a () Bir aile çocuk sayısı ile güç ve itibar kazanır
b () Akrabalarla ve rakip ailelere karşı başımız dik olsun
c () Çocuk ileriki hayatta insana destek olur
d () Erkek adamın çok çocuğu olur
e () Çocuklar çalışır eve para kazandırır
f () Dinimiz böyle emrediyor
g () Diğer (yazınız).....
..

29. Çocukta niçin azla yetinmek gerekir?

- a () Yetiştirmek zor oluyor
b () Yetiştirmek masraflı oluyor, Maddi durum müsait değil
c () Devlete millete yük oluyor
d () Güç ve itibar, erkeklik ve kadınlık, çocuk sayısına göre değil
e () Doktorlar öyle diyor

30. Komşu ziyaretlerini hangi sıklıkta ve niçin yaparsınız?

- a () Boş olunca

- b () 1-2 günde bir
- c () Kabul günlerinde
- d () Belirli toplantı Günlerinde
- e () Dini gün ve bayramlarda
- f () Hiç ziyaret etmeyiz

31 Komşu ziyaretlerinde neler yapılır?

- a () Beraber nakış işlenir, örgü örülür
- b () kış hazırlığı yardımlaşarak yapılır
- c () Kur'an ve mevlüt okunur
- d () Hiç bir iş yapılmadan sohbet edilir
- e () Oyun oynanır
- f () Başka

32. Ailenizle beraber boş zamanlarınızda ne yaparsınız?

- a () Evde oturup sohbet eder, televizyon seyrederiz.
- b () Komşular ziyaret ederiz
- c () Akrabalar ziyaret ederiz
- d () Yazın çay bahçesine gideriz
- e () Başka

33. (Köyden geldiyseniz) Köyde neyiniz kaldı?

- a () Yaşanabilir evimiz ve hayvanlarımız
- b () Ailem ve akrabalarım
- c () Hayvanlarımız
- d () Hiç bir şey kalmadı

34. Evlenirken babanızın sizin için başlık parası almasını istiyor musunuz?

- a () Evet
- b () Hayır

35. Evleneceğiniz kişide en çok hangi özelliklerin bulunmasını istersiniz?

- a () Zengin olmasını
- b () Dindar olmasını
- c () Yakışıklı olmasını
- d () Tahsilli Olmasını
- e () Akrabalarımızdan biri olmasını
- f () Köklü bir aileden olmasını
- g () İyi bir iş sahibi olmasını
- h () Başka

36. Sizce bir kızın dışarıda,

- a () Başörtüsüz gezmemesi gerekir
- c () Başörtüsüz olsa bile kısa kollu gezmemesi gerekir
- d () Pantolonlu gezebilir
- e () Pantolonlu ve başörtüsüz gezemez
- f () Yanında bir akrabası olmadan gezebilir
- g () Yanında bir akrabası olmadan gezemez

37. Evleneceğiniz kişiye kim karar vermelidir?

- a () Babam
- b () Annem
- c () Ailenizin başka bir büyüğü
- d () Aşiret reisi, ağa, şeyh
- e () Aile meclisi
- d () Kendim, kocamla anlaşarak

38. Evleneceğiniz kişiyle önceden görüşmeniz gerekir mi?

- a () Hayır kesinlikle gerekmez
- b () Bir defa görüşmek yeter
- c () Bir kaç defa görüşmek gereklidir
- d () Mümkün olan kadar görüşüp önceden iyice tanışmak gerekir.

39. Sizce aile planlaması uygulanmalı mıdır?

- a () Evet
b () Hayır
c () Bilmiyorum
o () Allah ne emrederse
40. Tahsil durumunuz
a () Okuma yazma bilmem
b () Okur yazarım ama okul okumadım
c () İlkokul mezunu
d () Ortaokul
e () Lise
41. Kız çocukları ne kadar okumalıdır?
a () Okul okumamalıdır
b () Yalnızca Kur'an kursuna gitmelidir
c () Hem Kur'an kursuna hem de İlkokula kadar okumalıdır
d () Liseye kadar okumalıdır
e () Okuyabildiği kadar okumalıdır
42. (Köyden gelmişse) Köy hayatı mı daha güzel yoksa şehir hayatı mı?
a () Köy daha güzel
b () Şehir daha güzel
c () Her ikisi de güzel
d () Hiçbiri güzel değil
43. Kızların veya kadınların para kazanmak için çalışması sizce doğru mu?
a () Evet
b () Hayır
c () Mecbursa
d () Uygun işlerde olursa
44. Bir erkek hanımının veya kızının ev dışında bir işte çalışmasına izin vermeli midir?
a () Evet
b () Hayır
c () Mecbursa
d () Uygun bir iş olursa
45. Siz mi daha dindarsınız yoksa kocanız veya erkek kardeşiniz mi?
a () Ben daha dindarım
b () Fark yok
c () Kocam daha dindar
d () Kardeşim daha dindar
46. Aşağıdakilerden hangisi yaparsınız?
a () Kur'an okumak
b () Namaz kılmak
c () Adak adamak
d () Gazete okumak
e () Mevlüt okumak
47. Dini bilgiyi nerede alırsınız
a () Ailede
b () Okulda
c () Kur'an kursunda
d () Televizyonda
e () Kitaplarda
f () Almıyorum
g () Başka.....
48. Özel radyolara veya televizyonlardaki canlı yayınlara veya yarışmalara katılmayı hiç düşünüp teşebbüs ettiniz mi?
a () Teşebbüs ettim ama katılamadım
b () Teşebbüs ettim ve katıldım
c () Telefonum olmadığı için katılamadım.
d () Hiç teşebbüs etmeyi düşünmedim
49. Hastalığınız nedeniyle hastaneye gitmeniz gerekirse kiminle gidersiniz?
a () Yalnız
b () Bir erkek akrabamla
c () Bir kadın akrabamla
d () Komşumla
e () Arkadaşımla
f () Başka.....

50. Erkek doktora görünmek ya da tedavi olmak konusunda ne düşünürsünüz?

- a () Erkek doktora görünmem
- b () Kadın hastalığıysa kadın doktordan başkasına görünmem
- c () Mecbur olursam olur
- d () Sağlık konusunda böyle fark gözetilmez